

Leerlijnen Papiamentu 1F-4F

NOVEMBER 2022

Verantwoording

2022 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

In opdracht van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Auteurs:

Mariëtte Hoogeveen en Marion Snetselaar

In samenwerking met de Werkgroep leerlijnen Papiamentu Bonaire:

Shary Albertus (po), Valerie Anthony (vo), Edelmira Carolina (vo), Rudmila Cathalina (po), Danuta Emerenciana-de Jong (po), Gershwin Esterga (po), Julissa de Grijze (vo), Dailisa Ignacio (po), Scolastica Koeks (po), Shermaline Pedro (po).

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 1.8002.841

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Achtergrond en doel project	4
1.2 Wat is een leerlijn Papiamentu?	4
1.3 Waarom een leerlijn?	5
1.4 Hoe werkt een leerlijn?	5
1.5 Hoe ziet de leerlijn eruit?	7
1.6 Hoe is de leerlijn ontwikkeld?	9
2. Mondelinge taalvaardigheid	10
2.1 Subdomein gesprekken	10
2.2 Subdomein luisteren	21
2.3 Subdomein spreken	31
3. Leesvaardigheid	43
3.1 Subdomein zakelijke teksten	43
3.2 Subdomein fictionele teksten	55
4. Schrijfvaardigheid	62
5. Begrippenlijst en taalverzorging	75
5.1 Subdomein begrippenlijst	75
5.2 Subdomein taalverzorging	91
6. Woordenschat	93
7. Verklaring van vaktermen	96
8. Referenties	102

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en doel project

Dit document presenteert een leerlijn Papiamentu voor het onderwijs in het schoolvak Papiamentu in het primair, secundair en beroepsonderwijs op Bonaire. Deze leerlijn is in 2021-2022 ontwikkeld door SLO, het landelijk expertisecentrum voor het curriculum, in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen (OCW). De leerlijn is een uitwerking van het Referentiekader Papiamentu (RKP), dat in 2021 eveneens door SLO in opdracht van OCW werd ontwikkeld. Doel van het RKP en van de uitwerking ervan in een leerlijn is om vanuit een meertalig perspectief de positie van het Papiamentu als moedertaal en grootste omgevingstaal in en buiten het onderwijs op Bonaire te versterken. Het RKP en de leerlijn die de verschillende beheersingsniveaus beschrijven, zijn een eerste stap naar een volwaardige(re) positie van het Papiamentu in onderwijs en samenleving.

De leerlijn Papiamentu omvat de niveaus 1F tot en met 4F. Omdat opname van alle leerlijnen (voorschool tot en met 4F) in één document niet mogelijk bleek vanwege een te groot aantal kolommen op een pagina, presenteren we de leerlijn in twee documenten. Het voorliggende document presenteert de leerlijn tot en met 4F. De leerlijn tot en met 2F is verschenen als aparte publicatie (Hoogeveen & Snetselaar 2022b). Alle documenten (RKP, leerlijn tot en met 2F en leerlijn tot en met 4F) zijn zowel in het Nederlands als in het Papiamentu verschenen.

1.2 Wat is een leerlijn Papiamentu?

Een leerlijn is een schematisch weergegeven opbouw van tussendoelen en inhouden die leiden tot een einddoel. Ze bestrijkt opeenvolgende leerjaren en schooltypen en daarom wordt er vaak gesproken over 'doorlopende leerlijnen'. De leerlijn Papiamentu loopt van de voorschool (peuters) tot en met de bovenbouw van het voortgezet onderwijs (vo). Ze geeft suggesties voor de opbouw en inrichting van het onderwijsaanbod voor de verschillende niveaus (van 1F t/m 4F) door zichtbaar te maken hoe de complexiteit van de leerstof toeneemt door de leerjaren heen (Bonset & Hoogeveen 2018). De leerlijn beschrijft inhouden en vaardigheden voor de verschillende domeinen en subdomeinen van het schoolvak Papiamentu: mondelinge taalvaardigheid, lezen, schrijven, taalverzorging/ begrippenlijst en woordenschat.

De leerlijn is concreter dan kerndoelen en het RKP omdat de voorgestelde inhouden niet alleen per niveau, maar ook in (combinaties van) leerjaren zijn uitgewerkt (voorschool, groep 1-2, etc.) Hoewel de leerlijn Papiamentu concreter is dan de wettelijk vastgestelde en verplichte kerndoelen en het RKP, gaat het nog steeds om een ietwat globale omschrijving van leerinhouden en vaardigheden: de leerlijn beschrijft géén activiteiten op leerling- en

leerkrachtniveau, wat betekent dat dezelfde leerinhoud in een bepaald leerjaar door middel van verschillende activiteiten kan worden gerealiseerd. De leerlijn is dus geen complete uitwerking van het onderwijsaanbod. Een ander verschil met wettelijk vastgestelde kerndoelen en het RKP is dat de leerlijn niet verplicht is. Het is een hulpmiddel voor de inrichting van het onderwijsaanbod, dat leerkrachten flexibel en naar behoefte kunnen inzetten. Bij het gebruik van de leerlijn zal bijvoorbeeld rekening gehouden moeten worden met de verschillende (taal)achtergronden en instroomniveaus van leerlingen. Zo zal voor anderstaligen (Spaans-, Engels en Nederlandstaligen) een andere, eigen weg binnen de leerlijn moeten worden uitgestippeld. Ook moet rekening worden gehouden met verschillende uitstroomprofielen. Aan het einde van het primair onderwijs (po) worden alle leerlingen geacht minimaal niveau 1F te bereiken, maar leerlingen met een havo-vwo uitstroomprofiel worden geacht behoorlijk op weg te zijn naar 2F.

1.3 Waarom een leerlijn?

De leerlijn heeft als hulpmiddel voor het inrichten van het onderwijsaanbod verschillende functies. Ze maakt een betere afstemming en aansluiting mogelijk tussen verschillende leerjaren en verschillende schooltypen. Er wordt duidelijk omschreven wat leerlingen moeten kennen en kunnen op een bepaald moment, waardoor hiaten en herhalingen in het onderwijsaanbod voorkomen kunnen worden. De leerlijn kan dus een belangrijke functie hebben bij de planning van het onderwijsaanbod. Leerkrachten kunnen de leerlijn daarnaast gebruiken om het aanbod van methodes te evalueren en keuzes te maken, maar ze kunnen de leerlijn ook inzetten als basis om eigen lesmateriaal te ontwikkelen of om passend lesmateriaal naast de methode te zoeken. Samenvattend: een leerlijn faciliteert een doordacht onderwijsaanbod. Daarnaast levert een leerlijn een basis voor het ontwikkelen van (genormeerde) (volg)toetsen, omdat de toetsen afgestemd kunnen worden op de in de leerlijn beschreven inhoud en niveaus. Een belangrijke functie van een leerlijn in de context van Bonaire ten slotte is, dat ze het curriculum vastlegt. In het po is de tijdsbesteding aan Papiamentu op de verschillende scholen zeer divers. Ook zijn er verschillen in de status van het Papiamentu als schoolvak en in de rol van Papiamentu als al dan niet instructietaal. Op enkele scholen, met name in het speciaal onderwijs, wordt namelijk (ook) Papiamentu als instructietaal gebruikt. Een leerlijn Papiamentu kan bijdragen aan meer homogeniteit in het onderwijsaanbod en aan een gemeenschappelijker basis voor de doorstroom van leerlingen naar het vo.

1.4 Hoe werkt een leerlijn?

Een doorlopende leerlijn maakt zichtbaar hoe de leerstof steeds complexer wordt door de jaren heen. Die leerstof bestaat uit het uitvoeren van taaltaken, bijvoorbeeld een krantenartikel lezen, een presentatie houden, luisteren naar een uiteenzetting of een brief schrijven. De complexiteit van taaltaken kan toenemen op verschillende dimensies, waarbij het begrip 'afstand' een belangrijke rol speelt.

- Taaltaken zijn complexer naarmate *de afstand tussen de deelnemers* aan de communicatie groter is: het is voor leerlingen moeilijker om een formele brief te schrijven aan een instantie dan een informeel mailtje aan een vriend of vriendin.
- Taaltaken zijn complexer naarmate *de afstand tussen de taalgebruiker en het onderwerp* groter is: leerlingen schrijven makkelijker over een onderwerp waar ze al veel van weten dan over een onderwerp waarbij ze eerst informatie moeten verzamelen en zich moeten inlezen. Dat geldt ook voor betrokkenheid bij het onderwerp: hoe verder het onderwerp afstaat van de wereld van de leerling en van het hier-en-nu, hoe moeilijker het zal zijn er een presentatie over te houden. Terwijl natuurlijk juist de uitdaging voor het onderwijs is om de leerling in staat te stellen ook over minder nabije en minder bekende onderwerpen te spreken, schrijven of lezen.
- Taaltaken zijn voor leerlingen complexer naarmate er *minder hulp* wordt geboden *bij de uitvoering ervan*. In het begin is veel sturing nodig van de kant van de leerkracht. Naarmate de leerlingen ouder worden en meer ervaring opdoen met het uitvoeren van taaltaken, maakt de sturing plaats voor begeleiding. Tenslotte voeren de leerlingen de taaltaken (zo) zelfstandig (mogelijk) uit.
- Taaltaken zijn complexer naarmate de *gevraagde cognitieve inspanning* toeneemt: van 'herkent' via 'onderscheidt' naar 'benoemt' en 'geeft weer' (bijv. bij tekststructuren) en deels hiermee samenhangend van receptief naar productief (van een onderwerp in een tekst aanwijzen tot een gedachtegang weergeven).
- Taalkundig gezien neemt de complexiteit van taaltaken toe bij een grotere hoeveelheid inhoudselementen, ingewikkeldere zinsconstructies, minder frequente en/of abstractere woorden, een minder doorzichtige tekststructuur, een hogere informatiedichtheid, een toenemende tekstlengte en de taalfunctie die aan de orde is (van benoemen, beschrijven en vergelijken naar structureren, verklaren en concluderen).

Alle boven beschreven dimensies zijn terug te vinden in de opbouw van de leerlijnen Papiamentu.

Op verzoek van de vo-leden van de werkgroep is de leerlijn voor havo-vwo uitgebreid tot en met niveau 4F. Deze leerlijn is als volgt verkaveld: groep 7-8 (1F en 'naar-2F'), havo-vwo 1-3 (2F en 'naar-3F'), havo 5 (3F) en vwo 6 (4F).¹ 1F is fundamenteel niveau en 2F/1S is streefniveau einde po. Niveau 2F/1S zou behaald moeten worden door leerlingen in het po die meer aankunnen en die doorstromen naar havo-vwo. Om die reden zijn in het 4F-document onder groep 7-8 de niveaus 1F en 'naar-2F' opgenomen. De toekomstige havo-vwo-

¹ Wat in de leerlijn onder 2F, 3F en 4F staat, is niet altijd identiek aan wat daar in het RKP staat, maar vaak uitgewerkter en concreter.

leerlingen dienen in groep 7-8 minimaal 'naar-2F' bereikt te hebben, wanneer zij in het vo instromen. De niveaus 2F en 'naar-3F' zijn relevant voor de onderbouw havo-vwo (klas 1-3), niveau 3F voor einde havo (klas 5) en niveau 4F voor einde vwo (klas 6).² Tussen 3F en 4F is geen tussenniveau ingevuld. Het niveauverschil komt bij lezen en luisteren tot uiting in het niveau en de aard van de teksten (abstractie van het onderwerp en complexiteit van de structuur en het taalgebruik). Bij de productieve vaardigheden komt het verschil tot uiting in de eisen die worden gesteld aan de taakuitvoering. Dit is vergelijkbaar met de opzet van het Examenprogramma Papiamentu voor havo en vwo. Dit examenprogramma heeft daarnaast nog als onderscheidend kenmerk (tussen havo en vwo) de mate waarin alleen passieve dan wel ook actieve beheersing van de vakterminologie (met name bij literatuur) wordt verwacht.³

Bij elkaar behorende leerinhouden over de clusters van leerjaren heen staan steeds op één horizontale lijn. Op deze wijze is de doorlopende leerlijn over de leerjaren heen te zien. De opbouw is cumulatief: de inhouden van de voorgaande niveaus worden niet steeds herhaald, maar zijn in het volgende niveau wel geïmpliceerd. De lijn toont hoe doelen en inhouden in volgende leerjaren terugkeren, maar dan op een hoger niveau of uitgebreid met meer/andere elementen. De structuur van een tekst doorzien bijvoorbeeld (RKP, p. 51), is een vaardigheid waarmee al in het po wordt begonnen:

- in groep 5-6 tussenkopjes en alinea's herkennen;
- in groep 7-8 alinea's en tekstdelen herkennen (1F) en functie van specifieke tekstdelen herkennen (naar-2F).

In het vo wordt dat uitgebreid/verdiept:

- in havo-vwo 1-3 functie van specifieke tekstdelen interpreteren, functie van beeld en opmaak herkennen (2F) en functie van specifieke tekstdelen en conclusies die expliciet in de tekst staan, verwoorden (naar 3F en 3F);
- en, ten slotte, in vwo 6 impliciete conclusies uit de tekst in eigen woorden formuleren (4F).

De aangeboden teksten worden ook steeds complexer en er worden op een hoger cognitief niveau activiteiten van leerlingen gevraagd.

1.5 Hoe ziet de leerlijn eruit?

De leerlijnen volgen de domeinindeling van het RKP:

1. mondelinge taalvaardigheid: gesprekken voeren, luisteren en spreken;
2. lezen: zakelijke teksten en fictionele teksten;

² Dit naar analogie van de eindniveaus zoals die in Europees Nederland voor Nederlands gelden.

³ Papiamentu is in het profielenonderwijs op Bonaire geen verplicht, maar een keuzevak (voor havo en vwo bedraagt het aantal SLU's voor het volledige vak resp. 400 en 480). Daarbij wordt gebruik gemaakt van het Examenprogramma Papiamentu havo-vwo van Curaçao (2007). De eindtermen daarin zijn identiek voor havo en vwo en, 'op basis van een eerste, redelijke inschatting', nog gekoppeld aan het Europees Referentiekader voor moderne vreemde talen (ERK), waarbij voor HAVO B2 en voor VWO C1 eindniveau is.

3. schrijven;
4. begrippenlijst en taalverzorging (ook wel: taalbeschouwing);
5. woordenschat;
6. technisch lezen (alleen in het 2F-document).

De laatste twee vormen geen apart (sub)domein binnen het RKP. Maar de werkgroep leerlijnen vond deze dermate van belang dat ook hiervoor leerlijnen zijn ontwikkeld. Woordenschat is voorwaardelijk voor vrijwel alle taken binnen de drie vaardigheidsdomeinen en maakt deel uit van zowel de tekstkenmerken bij luisteren en lezen (onder het kopje 'stijl') als van de kenmerken van de taakuitvoering bij alle domeinen ('woordgebruik' bij de productieve vaardigheden en 'woordenschat en -strategieën' bij de receptieve vaardigheden). Er is voor gekozen in de leerlijn woordenschat geen aantallen te verwerven woorden te noemen. Reden daarvoor is dat er voor het Papiamentu nog geen streefwoordenlijsten bestaan, waarop een dergelijke indicatie kan worden gebaseerd. Wel wordt aangegeven welke type woorden de leerlingen moeten verwerven: frequente en minder frequente alledaagse woorden, algemene school- en vaktaalwoorden, figuurlijk taalgebruik.

Bij de opbouw per domein volgt de leerlijn de indeling van het RKP.⁴

- **Tekstkenmerken** (alleen bij luisteren en lezen): de kenmerken waaraan de aangeboden teksten moeten voldoen. Hierin is tevens de inhoud van de 'algemene omschrijving' waarmee elk domein in het RKP start, verwerkt en wel in de categorie 'onderwerp/context'.
- **Taken**: de taaltaken die de leerling moet uitvoeren, voor alle domeinen vrijwel identiek geformuleerd, in termen van genres: informatieve, betogende en beschouwende, instructieve en expressieve teksten. In de formulering van de productieve taken (spreken, gesprekken en schrijven) is ook de inhoud van de 'algemene omschrijving' in het RKP opgenomen.
- **Kenmerken van de taakuitvoering**: deeltaken die de leerling moet inzetten om de taak te kunnen uitvoeren. Ook deze zijn, met het oog op samenhang, zoveel mogelijk hetzelfde omschreven en wel in volgorde van oriënteren op en voorbereiden van de taalkaak, uitvoering van de taalkaak en ten slotte terugblikken op de taalkaak.

Het domein Begrippenlijst en taalverzorging kent een eigen structuur. Het subdomein Begrippenlijst telt tien categorieën en loopt van PO 1-2 tot en met VMBO 3-4. Het subdomein Taalverzorging valt uiteen in spelling en interpunctie & hoofdletters en bestrijkt eveneens PO 1-2 tot en met VMBO 3-4.

Ook het onderdeel Woordenschat heeft een eigen structuur: 'groei van de woordenschat' (uitbreiding met inhouds- en functiewoorden en verdieping met bijv. betekenisrelaties) en 'woorden leren' (strategieën en attitude).

⁴ Zie voor een uitgebreidere omschrijving van de onderdelen van de indeling het RKP.

Samenhang in een leerlijn is belangrijk. Tussen de verschillende vaardigheidsdomeinen zijn integratie en transfer nuttig en nodig, zowel bij de taken als bij de kenmerken van de taakuitvoering. Bij het lezen van betogende teksten doen de leerlingen bijvoorbeeld tekstkennis op die ze kunnen inzetten bij het schrijven van een betoog. Het bepalen van een doel voor een mondelinge presentatie is geen wezenlijk andere activiteit dan het bepalen van een doel voor een geschreven tekst.

1.6 Hoe is de leerlijn ontwikkeld?

De ontwikkeling van de leerlijn Papiamentu is eind augustus 2021 gestart. De werkgroep Leerlijnen Papiamentu bestond uit po-leerkrachten (zowel regulier als speciaal) en vo-docenten van vrijwel alle units van de Scholengemeenschap Bonaire. De werkgroep is zeven keer bijeengekomen.

De werkgroep heeft bij de ontwikkeling van de leerlijnen vooral als klankbordgroep gefunctioneerd. De werkwijze was als volgt. Per bijeenkomst werd een domein geïntroduceerd met informatie over (theoretische) achtergronden, over de stand van zaken in de vakdidactiek en onderwijspraktijk, en over leerlijnen die ter inspiratie dienden. Vervolgens werden de concept-leerlijnen ontwikkeld op basis van het RKP. Hierbij is rekening gehouden met de positie van het Papiamentu in het onderwijs op Bonaire en met het onderwijs in het Papiamentu op de verschillende scholen. Met behulp van voorbereidingsopdrachten gaven de werkgroepleden commentaar op de concept-leerlijnen. Zij keken naar de begrijpelijkheid en compleetheid van de teksten en naar de haalbaarheid van de voorgestelde inhoud en activiteiten in hun klassen. Waar mogelijk raadpleegden zij hun teams om te kijken of er draagvlak was voor hun commentaar. De voorgestelde wijzigingen en aanvullingen werden tijdens een volgende bijeenkomst geëvalueerd en verwerkt. Wanneer een domein klaar was, startte dezelfde cyclus voor een volgend domein.

De conceptleerlijnen zijn voorgelegd aan vakexpert Papiamentu Marta Dijkhoff. Zij heeft vooral feedback gegeven op linguïstische kwesties en op het domein Begrippenlijst en taalverzorging; het meest taalspecifieke deel van de leerlijnen. Ook vertaalde zij de leerlijnen in het Papiamentu.

Graag danken we allen die betrokken waren bij de totstandkoming van de leerlijn Papiamentu. Mazarella Janssen voor haar feedback, Jeroen Heuvel voor zijn tips voor het opnemen van voorbeelden uit de literatuur en suggesties voor de spreiding over niveaus en Nilva Wout, die de vergaderzaal van de Stichting RK Schoolbestuur Bonaire ter beschikking stelde voor de bijeenkomsten.

2. Mondelinge taalvaardigheid

2.1 Subdomein gesprekken

Taak

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve gesprekken	Wisselt inhouden uit bij uitvoeren van gezamenlijke opdrachten (bijv. werkstukken) of legt taak of inhoud uit aan grotere groep. Het betreft vertrouwde onderwerpen in dagelijks leven op en buiten school.	Vraagt en geeft informatie over bekende onderwerpen aan (on)bekenden buiten school. Stelt vragen om aan specifieke informatie te komen (wie, wat, waar, wanneer).	Vraagt en geeft informatie over (niet)alledaagse onderwerpen uit leefwereld en (beroeps)opleiding, aan instanties of onbekenden.	Vraagt en geeft informatie over onderwerpen uit (beroeps)opleiding aan instanties of onbekenden.	Vraagt en geeft informatie over onderwerpen uit (beroeps)opleiding en -voorbereiding of stage of van maatschappelijke aard aan instanties of onbekenden.	Idem
		Vraagt en geeft korte richtingaanwijzingen (enkele herkenningpunten), m.b.t. bekende weg (bijv. van school naar huis).	Vraagt en geeft korte richtingaanwijzingen, onder verwijzing naar een kaart of plattegrond.	Vraagt en geeft langere richtingaanwijzingen (meerdere herkenningpunten).	Idem	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve gesprekken	Interviewt bekenden en bewaakt gepland verloop van interview.	Interviewt bekenden en bewaakt of vragen worden beantwoord.	Interviewt (on)bekenden over bekende onderwerpen en bewaakt vasthouden aan onderwerp.	Interviewt (on)bekenden over ook minder bekende onderwerpen en houdt vast aan onderwerp.	Interviewt (on)bekenden t.b.v. informatieverzameling.	Wijkt spontaan af van voorbereide vragen om in te gaan op belangwekkende antwoorden.
	betogende gesprekken	Maakt kennis met debatregels (stelling, gespreksleider, beurtverdeling, publiek, jury).	Bereidt met hulp onderdelen van debat voor, bijv. stelling bedenken, argumenten formuleren. Oefent met rollen.	Neemt deel aan eenvoudige debatformen (rondetafel-, forumdebat), met stelling over nabij onderwerp.	Neemt deel aan debatformen, met stelling over eenvoudig, maatschappelijk relevant onderwerp. Geeft en weerlegt argumenten.	Neemt deel aan complexere debatformen over actueel maatschappelijk thema. Geeft en weerlegt gestructureerd en overtuigend argumenten, op basis van bronnen.	Geeft en weerlegt zowel voor als tegen een gecompliceerde stelling gestructureerd en overtuigend argumenten, op basis van bronnen.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	menings- en besluitvormende gesprekken	Discussieert over actueel onderwerp buiten school, bijv. uit bron voor jeugdnieuws.	Discussieert over actueel onderwerp aan de hand van informatie uit verschillende bronnen.	Voert groeps-gesprekken en informele discussies over bekende onderwerpen.	Voert groeps-gesprekken en (in)formele discussies over onderwerpen uit (beroeps)opleiding.	Voert formele discussies over (beroeps) opleiding en -voorbe-reiding, stage of pro-ject of evaluatie daarvan of van maat-schappelijke aard.	Idem
		Overlegt bij tekstbespreking in tweetallen over herschrijven van tekst.	Overlegt in kleine groepen over aanpak van taken op school of binnen het spel <i>Democracy</i> .	Overlegt bij groeps-werk.	Idem	Idem	Idem
		Licht bij tekstbespreking herschrijfsvoorstel toe.	Licht bij tekstbespreking herschrijfsvoorstel toe en verwoordt en onderbouwt daarbij eigen mening.	Verheldert bij groeps-werk op passende wijze probleem, drukt overtuiging of mening, instemming of afkeuring uit en becommentarieert visie van anderen.	Onderbouwt bij groeps-werk en discussies mening, instemming of afkeuring	Verantwoordt mening en beoordeelt alternatieve voorstellen.	Idem

Kenmerken van de taakuitvoering

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	gespreksstrategie en inhoud bepalen	Bereidt inhoud nagenoeg zelfstandig voor.	Bereidt inhoud zelfstandig voor m.b.v. gegeven vragen.	Bereidt inhoud zelfstandig voor.	Idem	Schat communicatieve afstand tot gesprekspartner(s) in (bijv. verschil in kennis/mening), beoordeelt wat bekend mag worden verondersteld en plant stappen.	Idem
		Leert gesprek monitoren (bijv. beter luisteren, vragen stellen, teruggrijpen).	Monitort gesprek door vooraf bewust doelen te stellen (bijv. ik ga minimaal 3 vragen stellen).	Kiest en hanteert, zo nodig met hulp, strategie die past bij gespreksdoel en eigen spreekdoel.	Kiest en hanteert strategie die past bij gespreksdoel en eigen spreekdoel.	Wijzigt strategie afhankelijk van verloop van gesprek (bijv. van proberen te overtuigen naar informeren).	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	afstemming op doel	<p>Herkent verschillende gespreksdoelen (betogen) en situaties en past taalgebruik daaraan aan. Gebruikt in herkenbare situaties, bijv. begroeten, vaste routines.</p> <p>In gesprekken in kleine groepen blijft leerkracht meer op achtergrond.</p>	<p>Voert gesprekken met verschillende doelen (informatie en meningen uitwisselen, instrueren of betogen).</p> <p>Leerkracht blijft op achtergrond.</p>	<p>Kent gespreksregels en handelt naar gespreksdoel en eigen spreekdoel. Maakt eigen spreekdoel duidelijk. Vraagt doelgericht naar informatie en vraagt door.</p> <p>Idem</p>	<p>Gebruikt juiste frase om eigen gespreksdoel duidelijk te maken of van gespreksdoel te veranderen. Wisselt open en gesloten vragen af om doel te bereiken.</p> <p>Idem</p>	<p>Hanteert afwijkingen van gespreksdoel en -regels zonder draad kwijt te raken. Hanteert meerdere doelen in een gesprek.</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>
	afstemming op gesprekspartner	<p>Past register (woordgebruik en zinsbouw) aan aan situatie (formeel/informeel) en aan gesprekspartner (standaardtaal, jongerentaal, straattaal).</p>	<p>Herkent met hulp spreekdoel van anderen. Volgt gesprekspartner meestal goed, ook bij onverwachte wending in gesprek.</p>	<p>Herkent spreekdoel van anderen.</p>	<p>Volgt gesprekspartner goed, ook bij onverwachte wending in gesprek.</p>	<p>Reageert adequaat (bijv. met empathie) op verbale uitingen en non-verbale signalen van gesprekspartner(s).</p>	<p>Idem</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	afstemming op gesprekspartner		Geeft aan als iets niet wordt begrepen.	Kiest bij gesprekssituatie en -partner passend register.	Stemt woordgebruik en toon af op gesprekspartner(s).	Kiest in (in)formele situaties zonder moeite juiste taalvariant. Herformuleert, indien nodig, eigen uitingen. Vraagt door naar meer informatie of naar bedoeling.	Idem
	beurten nemen en bijdragen aan samenhang	Past eenvoudige gespreksregels toe. Neemt en geeft beurt op goede moment. Gebruikt frase om gesprek te openen en te beëindigen.	Wacht op beurt om iets te zeggen. Gebruikt frase om gesprek gaande te houden (bijv. door beurt te nemen, oogcontact, instemmend knikken).	Past regels voor beurtwisseling routinematig toe, bijv. aansluiten, initiatief nemen. Stelt reacties uit totdat bijdrage van ander(en) is geïnterpreteerd en beoordeeld.	Geeft op juiste moment reactie die aansluit. Vat samen of paraphraseert wat is gezegd en helpt zo gesprek te focussen.	Gebruikt standaardzinnen om tijd te winnen en beurt te behouden ("Dat is een lastige vraag."). Stelt vervolgvragen om te controleren of is begrepen wat spreker wilde zeggen en evt. dubbelzinnigheid op te helderen.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	beurten nemen en bijdragen aan samenhang	Leert gesprek in kleine groep leiden.	Treedt op als gespreksleider bij gesprekken en bewaakt onderwerp.	Is zich bewust van eigen rol in gesprek.	Past eigen rol aan op aanwijzing van een ander.	Stuurt bij als gespreksdoel en -regels uit oog worden verloren.	Treedt op als gespreksleider bij discussie en debat.
	woordgebruik	<p>Gebruikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhoudswoorden en passende functiewoorden.</p> <p>Varieert enigszins in woordgebruik.</p>	<p>Beschikt over voldoende woorden om gespreksdoel te realiseren.</p> <p>Varieert in woordgebruik om storende herhaling te voorkomen.</p>	<p>Gebruikt woorden meestal passend.</p> <p>Er is meer variatie in woordgebruik.</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Gebruikt geen Nederlands- of Engelstalige (vak- en beroepstaal)woorden, wanneer deze in het Papiamentu voorhanden zijn.</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Heeft rijk en trefzeker woordgebruik, ook wat betreft idiomatische uitdrukkingen en uitdrukkingen uit spreektaal.</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik	<p>Gebruikt complexere school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>pa motibu ku, konklushon, evaporá, siglo</i>).</p> <p>Gebruikt vaste uitdrukkingen en nieuwe woordbetekenissen van bekende woorden (bijv. <i>pia di brùg</i>).</p>	<p>Gebruikt abstractere schooltaalbegrippen, eenvoudige uitdrukkingen (<i>na boka di trapí</i>), spreekwoorden (<i>Makaka sa kua palu e ta subi</i>) en beeldspraak.</p>	<p>Gebruikt idiomatische uitdrukkingen (bijv. <i>bula pipa</i>), maar fouten daarin komen nog voor.</p>	<p>Gebruikt abstracte schooltaalbegrippen en hanteert figuurlijk taalgebruik, zoals uitdrukkingen en beeldspraak.</p>	<p>Kiest (vaktaal)woorden gevarieerd en adequaat. Maakt zelden fouten.</p>	Idem
		<p>Zoekt nog regelmatig naar woorden.</p>	<p>Geeft omschrijving van woord als goede woord onbekend is.</p>	<p>Het kan soms nodig zijn omschrijving te geven van onbekend woord.</p>	<p>Geeft omschrijvingen van woord als goede woord onbekend is.</p>	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	Legt meestal de juiste klemtoon, ook bij meervouden met dubbele klemtoon (bijv. <i>kasnan, hendenan</i>).	Spreekt woorden correct uit. (klemtoon).	Idem	Idem	Idem	Idem
		Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie en toonpatronen meestal correct.	Gebruikt intonatie en toonpatronen correct.	Idem	Idem	Idem	Idem
		Spreekt verstaanbaar en past intonatie, tempo en volume aan aan gesprekspartner.	Spreekt op verstaanbaar volume (maar niet te hard) en hanteert passende en afwisselende intonatie.	Idem	Idem	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	Accent, onduidelijke articulatie en/of haperingen komen regelmatig voor.	Accent, onduidelijke articulatie en/of haperingen komen zelden voor.	Spreekt meestal vloeiend: aarzelingen en haperingen komen voor.	Idem	Spreekt vloeiend: aarzelingen en haperingen komen voor.	Idem
		Redelijk accuraat gebruik van eenvoudige zinsconstructies, verbonden door complexere voegwoorden (<i>pa, di, ku, aunke, si</i>).	Gebruikt enkelvoudige en samengestelde zinnen meestal correct.	Gebruikt enkelvoudige en samengestelde zinnen correct.	Idem	Idem	Idem
		Leert fouten bewust te corrigeren.	Idem	Fouten komen voor, maar worden hersteld.	Idem	Zinsbouwfouten zijn zeldzaam en worden direct hersteld.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	non-verbale communicatie	Zet lichaamshouding, oogcontact en gebaren regelmatig in om bijdrage aan gesprek te ondersteunen.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren in om non-verbaal contact met gesprekspartner(s) te onderhouden.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren bewust in in gesprek.	Idem	Activeert via lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren ook gesprekspartner(s).	Idem
	reflecteren	Reflecteert met hulp van leerkracht op eigen aandeel in en aanpak van gesprek en staat open voor reacties van gesprekspartner(s) daarop. Trekt conclusies voor volgende taak.	Reflecteert met hulp van leerkracht en medeleerlingen op eigen aandeel in en aanpak van gesprek met oog op volgende gesprekken.	Idem	Idem	Reflecteert op ieders aandeel in en aanpak van gesprek en trekt zelfstandig conclusies met oog op volgende gesprekken. Werkt systematisch en zichtbaar aan verbeterpunten.	Idem

2.2 Subdomein luisteren

Kenmerken van de luisterteksten

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de luisterteksten	onderwerp/context	Concrete en minder concrete onderwerpen, uit nabije en minder nabije omgeving.	Abstractere, maar alledaagse onderwerpen.	Abstractere onderwerpen, verder van belevingswereld, ook uit (beroeps) opleiding. Voor goed begrip van inhoud is interpretatie noodzakelijk.	Idem	Concrete en abstracte onderwerpen, ook van maatschappelijke aard.	Idem
	structuur	Structuren zijn eenvoudig en herkenbaar. Verbanden en denkstappen worden expliciet benoemd via signaal- en verwijzwoorden.	Structuren zijn complexer, maar altijd herkenbaar. Idem	Structuren zijn complexer, maar meestal herkenbaar. Idem	Idem Idem	Structuren zijn complex en minder herkenbaar. Verbanden en denkstappen zijn soms impliciet.	Idem Verbanden en denkstappen zijn vaak impliciet.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de luisterteksten	informatiedichtheid	Tekst met meerdere, herkenbare inhoudselementen die worden herhaald of geparafraseerd.	Tekst met meerdere, ook minder herkenbare inhoudselementen die worden herhaald of geparafraseerd.	Tekst met meerdere, voor leerling nieuwe inhoudselementen.	Idem	Tekst met veel voor leerling nieuwe inhoudselementen.	Tekst op hoog abstractieniveau.
		Belangrijke informatie is gemarkeerd.	Idem	Hoofdzaken worden benoemd en herhaald.	Idem	Weinig benoeming en herhaling van hoofdzaken.	Idem
	stijl (zinsbouw en woordgebruik)	Eenvoudig samengestelde zinnen (nevenschikking).	Complexer samengestelde zinnen.	Samengestelde zinnen (hoofdzin met maximaal één bijzin).	Idem	Complexer samengestelde zinnen (meer dan 2 hoofdzinnen of hoofdzin met meer bijzinnen), met ook minder frequente verbindingswoorden.	Idem
		Concrete en abstractere begrippen in minder bekende context van onderwerp.	Idem	Abstracte begrippen in onbekende context van onderwerp.	Idem	Abstracte begrippen, woordspelingen en vaste uitdrukkingen.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de luisterteksten	tekstlengte	Zakelijke teksten tot 10 minuten.	Zakelijke teksten tot 15 minuten.	Teksten tot ± 20 minuten; meer als enige interactie mogelijk is (bijv. vragen stellen).	Idem	Teksten van 30 minuten of meer, ook als geen interactie mogelijk is.	Tekstlengte is niet meer relevant.
		Fictionele teksten tot 20 minuten.	Fictionele teksten tot 30 minuten.	Idem	Idem	Teksten van 30 minuten of meer.	Tekstlengte is niet meer relevant.
	relatie gesproken tekst-beeld	Beeld en tekst ondersteunen elkaar. Teksten zonder beeld komen voor.	Teksten zonder beeld komen regelmatig voor.	Beeld (grafiek, schema) is samenvatting van tekst en wordt op hoofdlijnen toegelicht met tekst.	Idem	Tussen tekst en beeld bestaan discrepanties die voor volledig begrip gesignaleerd en geïnterpreteerd moeten worden.	Idem
tempo, accent en articulatie	Langzaam spreektempo. Helder, aan luisteraar aangepast algemeen beschaafd Papiamentu (ABP).	Langzaam tot normaal spreektempo. Duidelijk gearticuleerd ABP.	Normaal spreektempo. Duidelijk gearticuleerd ABP.	Idem ABP	Idem Idem	Niet altijd duidelijk gearticuleerd. Afwijkingen van ABP vormen meestal geen probleem, mits er tijd is om daaraan te wennen.	

Luister-/kijktaken

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Luistert naar voor leeftijdsgroep bestemde (fragmenten uit) presentaties, verslagen en (nieuws)items op radio/tv, in de les en op internet (bijv. <i>Eduka mi tv</i>).	Luistert naar (fragmenten uit) presentaties, verslagen en (nieuws)items voor breder publiek, op radio/tv, internet en in de les.	Luistert naar documentaires, presentaties (bijv. over beroepsopleiding), toespraken, podcasts, lessen, (nieuws)berichten en informatieve programma's (bijv. <i>Telenotisia, Herensia</i>).	Idem	Luistert naar verslagen, presentaties, toespraken, lessen/colleges, (nieuws)berichten en informatieve programma's	Idem
	beotgende en beschouwende teksten	Luistert naar korte teksten waarin meningen worden verkondigd en/of feiten en meningen worden vergeleken.	Luistert naar langere teksten waarin meningen worden vergeleken.	Luistert naar reclameboodschappen en discussieprogramma's waarin meningen met argumenten worden onderbouwd.	Luistert naar discussieprogramma's waarin wordt ingegaan op elkaars argumenten.	Luistert naar debatten en discussieprogramma's, waarin argumenten (deels) worden weerlegd (bijv. <i>Perspektiva, Konklushon</i>).	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	instructieve teksten	Volgt langere, meervoudige instructies op bij opdracht die op ander moment wordt uitgevoerd (bijv. een routebeschrijving).	Idem	Volgt uitleg, instructies en instructiefims over bijv. dagelijkse werkzaamheden op.	Idem	Volgt complexe uitleg en instructiefilms op, ook over abstracte onderwerpen.	Idem
	expressieve teksten	Luistert naar anekdotes, verhalen en gedichten. Bekijkt op leeftijd afgestemde films en televisieprogramma's.	Luistert naar rap en popsongs. Idem	Luistert naar podcasts, luisterboeken, slam poetry, voordrachten en vlogs. Bekijkt op leeftijd afgestemde films en televisieseries.	Luistert naar langere verhalen. Idem	Luistert naar lange, complexe verhalen. Idem	Idem Idem

Kenmerken van de taakuitvoering

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	luisterdoel en publiek bepalen	<p>Stemt met hulp luistermanier (globaal, precies, gericht, kritisch) af op gegeven luisterdoel.</p> <p>Identificeert met hulp beoogd publiek.</p>	<p>Stemt, indien nodig met hulp, luistermanier af op gekozen luisterdoel.</p> <p>Identificeert, indien nodig met hulp, beoogd publiek.</p>	<p>Herkent verschillende luisterdoelen. Stemt indien nodig met hulp luistermanier af op luisterdoel.</p> <p>Identificeert zelfstandig beoogd publiek.</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Stemt zelfstandig luistermanier af op luisterdoel.</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>
	luisterstrategie bepalen	<p>Zet, met hulp, luisterstrategie in (bijv. onderwerp voorspellen, voorkennis mobiliseren, context gebruiken). Stuurt luisterproces en gebruikt onthoudstrategie.</p>	<p>Idem</p>	<p>Zet, indien nodig met hulp, luisterstrategie in (bijv. kennis van tekstsoort en tekststructuren om luistermanier te bepalen of vervolg te voorspellen).</p>	<p>Idem</p>	<p>Zet zelfstandig luisterstrategieën in.</p>	<p>Idem</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	Identificeert hoofdgedachte en belangrijke details van tekst.	Benoemt onderwerp met enkele deelonderwerpen.	Geeft hoofdgedachte weer en begrijpt noodzakelijke details.	Idem	Idem	Idem
		Herkent tekstsoort (bijv. verschil zakelijke en verhalende tekst). Herkent signalen (begintune, logo) die genre aangeven.	Onderscheidt verschillende soorten teksten (verhalende, informatieve, instructieve en betogende teksten).	Idem	Idem	Benoemt tekstsoort en/of tekstgedeelte.	Idem
		Onderscheidt feiten en meningen.	Interpreteert informatie en meningen die expliciet genoemd zijn (<i>Mi ta haña.., Mi ta di opinion ..</i>).	Interpreteert feiten en meningen. Onderscheidt (in betoog) stelling, argumenten en conclusie.	Interpreteert informatie en meningen uit verschillende (delen van) tekst(en).	Vergelijkt (delen van) tekst(en) met elkaar en trekt conclusies n.a.v. (deel van) tekst.	Vergelijkt teksten of tekstdelen met andere teksten of tekstdelen op vorm- en inhoudsaspecten. Herkent drogredenen.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	Herkent expliciete tekststructuren (bijv. tijdvolgorde, vraag-antwoord).	Herkent verbanden (bijv. opsomming, oorzaak-gevolg en tegenstelling).	Legt relaties tussen tekstdelen, o.a. m.b.v. signaalwoorden. Herkent en benoemt (ook impliciete) relaties tussen tekstdelen.	Idem	Benoemt complexere tekstverbanden, bijv. probleem-maatregel, voorwaardelijk verband.	Idem
		n.v.t.	Herkent spreekdoel en verwoordt dit als het expliciet genoemd is.	Herkent en verwoordt spreekdoel.	Idem	Idem	Idem
		Maakt gebruik van kennis van de wereld en non-verbale aspecten om hiaten in tekst op te vullen.	Idem	Maakt gebruik van beeldelementen, zoals mimiek, gebaren en rekwisieten.	Interpreteert verbale en non-verbale signalen.	Trekt conclusies m.b.t. intenties, opvattingen, gevoelens, stemming en toon van spreker. Verwoordt bedoeling van spreker(s) en ook verbale en non-verbale middelen die worden gebruikt om doel te bereiken.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	n.v.t.	n.v.t.	Herkent talige middelen, zoals subjectief taalgebruik en beeldspraak.	Idem	Herkent ironie	Idem
	woordenschat en -strategieën	Beheerst frequent voorkomende (vaktaal)-woordenschat. Herkent verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik.	Beheerst minder frequent voorkomende (vaktaal)-woordenschat en figuurlijk taalgebruik.	Breidt (vaktaal)-woordenschat actief uit met minder frequente woorden en figuurlijk taalgebruik.	Idem	Kent gevoelswaarde van frequente woorden, beheerst ook minder bekende woorden (bijv. archaïsche), figuurlijk taalgebruik en vakspecifieke termen.	Idem
	samen-	Zet woordleerstrategieën in (bijv. betekenis afleiden uit context, intonatie en stemgebruik).	Leidt betekenis van onbekende woorden af uit context en bekende delen van woord.	Leidt betekenis van onbekende woorden af uit context, vorm, woordsoort of samenstelling.	Idem	Idem	Idem
	vatten	Leidt belangrijkste boodschap uit tekst af.	Benoemt belangrijkste informatie-elementen (ook visuele).	Idem	Idem	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	samenvatten	Geeft de boodschap voor zichzelf kort weer.	Vat eenvoudige tekst beknopt samen voor zichzelf.	Vat tekst beknopt samen voor zichzelf.	Maakt schematische samenvatting van belangrijkste informatie-elementen (ook visuele).	Vat tekst samen voor zichzelf en anderen.	Vat tekst zodanig samen dat deze los van uitgangstekst te begrijpen is.
	evalueren	Geeft eigen mening over inhoud en vorm van tekst (deel) en verwijst naar voorbeelden uit tekst.	Verwoordt oordeel over tekst(fragment) en licht dit toe.	Beoordeelt tekst(fragment) op waarde voor zichzelf en anderen, op grond van aanwijsbare tekstgegevens.	Beoordeelt tekst(fragment) op bruikbaarheid en betrouwbaarheid van informatiebronnen.	Beoordeelt informatie op betrouwbaarheid en argumentatie (in betogende tekst) op aanvaardbaarheid.	Trekt conclusies uit vergelijking van teksten of tekstdelen op grond van vorm- en inhoudsaspecten. Beoordeelt tekst op consistentie.
	reflecteren	Leidt (met hulp van docent of klasgenoot) uit reflectie op taak aandachtspunten af voor volgende taak.	Idem	Reflecteert op uitvoering van luistertaken en trekt met hulp conclusies met oog op volgende taak.	Idem	Reflecteert op uitvoering van luistertaken en trekt conclusies met oog op volgende taak.	Idem

2.3 Subdomein spreken

Spreektaken

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Geeft beschrijving van mensen, plaatsen en zaken uit eigen omgeving.	Geeft in minder alledaagse situaties beschrijving van mensen, plaatsen en zaken die verder af staan.	Beschrijft ervaringen, gebeurtenissen, meningen, verwachtingen en gevoelens en gebruikt daarbij passende voorbeelden.	Idem	Idem	Idem
		Brengt verslag uit over gebeurtenissen en ervaringen in dagelijks leven.	Brengt verslag uit over gebeurtenissen in minder alledaagse situaties.	Brengt verslag uit over gebeurtenissen van maatschappelijke aard of over stage.	Idem	Brengt verslag uit van proces bij uitvoeren groepsopdracht.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Houdt korte, voorbereide, presentatie over vertrouwd onderwerp in dagelijks leven op en buiten school, op basis van informatie uit enkele gegeven bronnen.	Houdt langere, voorbereide, presentatie, op basis van zelf verzamelde informatie, over onderwerp dat verder af staat of onderwerp uit andere vakken, volgens een vast stramien.	Houdt presentatie op basis van informatie uit verschillende bronnen, over alledaagse en niet alledaagse onderwerpen uit leefwereld, (beroeps)opleiding of van maatschappelijke aard.	Idem	Houdt presentatie over complexere onderwerpen uit (beroeps)opleiding en -voorbereiding, werk en stage en over onderwerpen van maatschappelijke aard. Daarbij wordt informatie samengevat en beoordeeld.	Houdt presentatie over complexe en abstracte onderwerpen uit (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard.
		Reageert op eenvoudige vragen en geeft aanvullende informatie. ⁵	Beantwoordt na afloop gericht vragen en geeft aanvullende, specifieke informatie.	Beantwoordt na afloop gericht meervoudige vragen om aanvullende informatie n.a.v. verslag of presentatie.	Gaat na afloop in op relevante punten die door publiek worden ingebracht.	Gaat tijdens presentatie in op relevante punten die door publiek worden ingebracht.	Idem

⁵ Het beantwoorden van vragen is bij alle tekstsoorten aan de orde.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	betogende en beschouwende teksten	Houdt voorbereide, korte presentatie over stelling m.b.t. vertrouwd onderwerp in dagelijks leven op en buiten school, en geeft eigen mening, onderbouwd met argumenten.	Houdt voorbereide presentatie over stelling m.b.t. onderwerp dat verder af staat, en geeft eigen mening, onderbouwd met argumenten.	Houdt presentatie over stelling m.b.t. alledaagse en niet alledaagse onderwerpen uit leefwereld, (beroeps)opleiding of van maatschappelijke aard, met argumenten voor en tegen standpunt.	Idem	Houdt presentatie met argumenten voor en tegen standpunt en/of afweging van verschillende standpunten.	Houdt presentatie, waarin belangrijke punten extra aandacht krijgen en gezichtspunten worden ondersteund met redenen en relevante voorbeelden.
	instructieve teksten	Geeft eenvoudige, instructies in alledaagse situaties (bijv. spelregels, hoe je een dier verzorgt).	Geeft uitleg en instructie in minder alledaagse situaties (bijv. aanmeldingsprocedure).	Geeft uitleg van complexere handelingen of procedures (bijv. uit (beroeps)opleiding).	Idem	Idem	Idem

		PO 7-8		HVO 1-3		HVO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	expressieve teksten	Vertelt korte verhalen en draagt korte, eenvoudige gedichten voor (bijv. <i>Dede pikiña</i> , de eenvoudigere haiku's van Elis Juliana). Speelt rol in toneelstuk.	Vertelt ook langere, maar eenvoudige verhalen, ook niet-chronologische en met wisselend perspectief.	Vertelt langere, complexere verhalen (qua structuur, plot, personages, taalgebruik) en draagt langere, complexere gedichten voor (bijv. een vlog of in het kader van <i>Arte di palabra</i>).	Idem	Idem	Idem

Kenmerken van de taakuitvoering

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	spreekstrategie en inhoud bepalen	Stemt met hulp spreekstrategie af op spreektaak en -doel.	Kiest met hulp spreekstrategie die past bij spreekdoel.	Kiest en hanteert, zo nodig met hulp, strategie die past bij spreekdoel.	Idem	Kiest en hanteert zelfstandig strategie die past bij spreekdoel.	Idem
		Selecteert informatie uit aangereikte bronnen.	Verzamelt met hulp benodigde informatie.	Verzamelt, zo nodig met hulp, benodigde informatie.	Verzamelt en selecteert, zo nodig met hulp, benodigde informatie.	Verzamelt, selecteert en ordent zelfstandig benodigde informatie.	Idem
	samenhang	Kiest met hulp structuur die bij tekstsoort past.	Noemt onderwerp en belangrijkste deelonderwerpen. Markeert verschillende deelonderwerpen (bijv. door expliciete signaalwoorden te gebruiken).	Maakt structuur (inleiding en samenvattende conclusie) duidelijk aan publiek. Geeft heldere opsomming van punten en maakt duidelijk wat daarbinnen belangrijkste punt is	Markeert de verschillende deelonderwerpen. Presenteert gedachtegang samenhangend.	Geeft ook complexe gedachtegang goed en helder weer met behulp van ordeningspatronen en cohesiebevorderende elementen.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	samenhang	Geeft eenvoudige verbanden aan (verwijs- en voegwoorden).	Geeft verbanden aan m.b.v. voegwoorden (opsomming, tijdvolgorde, tegenstelling en oorzaak-gevolg). Gebruikt verwijswoorden, zoals <i>ku, esun</i> .	Geeft verbanden aan (vooruit- en terugverwijzingen). Gebruikt veel voorkomende voeg- en verwijswoorden correct.	Geeft verbanden aan (doel-middel, voor- en nadelen, overeenkomsten en verschillen, conclusie) met meestal passende voeg- en verwijswoorden.	Gebruikt voeg- en verwijswoorden correct.	Idem
	afstemming op doel	Kiest met hulp spreekdoel. Herkent verschillende spreekdoelen (informereren, overtuigen, beschrijven, gevoelens of ervaringen uiten).	Kiest en hanteert zo nodig met hulp herkenbaar spreekdoel (informereren, betogen, instrueren).	Kiest zo nodig met hulp spreekdoel en geeft dit duidelijk vorm.	Kiest en hanteert zelfstandig herkenbaar spreekdoel.	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	afstemming op doel	Stemt tijdens spreken af op doel.	Maakt spreekdoel duidelijk tijdens presentatie.	Blijft trouw aan primaire spreekdoel.	Stuurt bij wanneer signalen worden opgevangen dat doel onvoldoende wordt bereikt.	Combineert zelfstandig primaire spreekdoel zo nodig met andere, ondergeschikte spreekdoelen.	Idem
	afstemming op publiek	Stemt met hulp woordgebruik af op luisteraar(s) (jongerentaal, formele taal).	Stemt woordgebruik en toon af op publiek.	Herkent gegeven publiek of kiest dit, zo nodig met hulp. Hanteert juiste register voor publiek.	Idem	Kiest zelfstandig publiek.	Houdt steeds contact met publiek door te reageren op zowel verbale als non-verbale reacties (bijvoorbeeld onrust).
		Boeit publiek met voorbeelden en ervaringen.	Boeit publiek met voorbeelden, ervaringen en humor.	Verduidelijkt onderwerp met voorbeelden die publiek aanspreken. Speelt in op publiek, als het aandacht verliest.	Verwoordt concrete voorbeelden en ervaringen met het onderwerp.	Wijkt zo nodig af van voorbereide tekst en gaat in op relevante punten die worden aangedragen door publiek	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik	Gebruikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhoudswoorden en passende functiewoorden.	Beschikt over voldoende woorden om spreekdoel te realiseren.	Gebruikt woorden meestal passend.	Gebruikt woorden vrijwel altijd passend.	Gebruikt geen Nederlands- of Engelstalige (vak- en beroepstaal)woorden, wanneer deze in het Papiamentu voorhanden zijn.	Idem
		Varieert enigszins in woordgebruik.	Varieert in woordgebruik om storende herhaling te voorkomen.	Er is meer variatie in woordgebruik.	Idem	Woordgebruik is gevarieerd en adequaat.	Heeft rijk en trefzeker woordgebruik, ook wat betreft idiomatische uitdrukkingen en uitdrukkingen uit spreektaal.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik	<p>Gebruikt complexere school- en vaktaalwoorden (bijv. <i>pa motibu ku, konklusjon, evaporá, siglo</i>).</p> <p>Gebruikt vaste uitdrukkingen en nieuwe woordbetekenissen van bekende woorden (bijv. <i>pia di brùg</i>).</p> <p>Zoekt nog regelmatig naar woorden.</p>	<p>Gebruikt abstractere schooltaalbegrippen, eenvoudige uitdrukkingen (<i>na boka di trapi</i>), spreekwoorden (<i>Makaku sa kua palu e ta subi</i>) en beeldspraak.</p> <p>Geeft omschrijving van woord als goede woord onbekend is.</p>	<p>Gebruikt idiomatische uitdrukkingen (bijv. <i>bula pipa</i>), maar fouten daarin komen nog voor.</p> <p>Het kan soms nodig zijn omschrijving te geven van onbekend woord.</p>	<p>Gebruikt abstracte schooltaalbegrippen en hanteert figuurlijk taalgebruik, zoals uitdrukkingen en beeldspraak.</p> <p>Geeft omschrijvingen van woord als goede woord onbekend is.</p>	<p>Kiest (vaktaal)woorden gevarieerd en adequaat.</p> <p>Maakt zelden fouten.</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>
		spreektechniek en zinsbouw	<p>Legt meestal de juiste klemtoon, ook bij meervouden met dubbele klemtoon (bijv. <i>kasnan, hendenan</i>).</p>	<p>Spreekt woorden correct uit (klemtoon).</p>	<p>Idem</p>	<p>Idem</p>	<p>Idem</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	Gebruikt in contextrijke omgeving intonatie en toonpatronen meestal correct.	Gebruikt intonatie en toonpatronen correct.	Idem	Idem	Idem	Idem
		Spreekt verstaanbaar. Past intonatie, tempo en volume aan aan luisteraar(s).	Spreekt op verstaanbaar volume (maar niet te hard) en hanteert passende en afwisselende intonatie.	Idem	Idem	Idem	
		Accent, onduidelijke articulatie en/of haperingen komen regelmatig voor.	Accent, onduidelijke articulatie en/of haperingen komen zelden voor.	Spreekt meestal vloeiend: aarzelingen, haperingen en herformuleringen komen voor.	Idem	Spreekt vloeiend: aarzelingen, haperingen en herformuleringen komen voor.	

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	spreektechniek en zinsbouw	Redelijk accuraat gebruik van eenvoudige zinsconstructies, verbonden door complexere voegwoorden (<i>pa, di, ku, aunke, si</i>).	Gebruikt enkelvoudige en samengestelde zinnen meestal correct.	Gebruikt enkelvoudige en samengestelde zinnen correct.	Idem	Gebruikt complexere samengestelde zinnen correct.	Idem
		Leert (zinsbouw)fouten bewust te corrigeren.	Idem	(Zinsbouw)fouten komen voor, maar worden hersteld.	Herstelt opvallende zinsbouwfouten.	Zinsbouwfouten zijn zeldzaam en worden direct hersteld.	Idem
	non-verbale communicatie	Zet lichaamshouding, oogcontact en gebaren regelmatig in om spreken te ondersteunen.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren in om non-verbaal contact met publiek te onderhouden.	Zet lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren bewust in bij spreken.	Gebruikt passende mimiek om emoties uit te drukken.	Activeert via lichaamshouding, oogcontact, mimiek en gebaren ook luisteraar(s).	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	visuele ondersteuning	Ondersteunt in voorbereide presentaties gesproken tekst visueel m.b.v. bijv. Prezi, gemaakt met hulp van docent.	Ondersteunt in voorbereide presentaties gesproken tekst visueel m.b.v. verschillende materialen.	Ondersteunt in voorbereide presentatie gesproken tekst visueel m.b.v. bijv. adequaat vormgegeven Power point en passend filmpje.	Idem	Ondersteunt in voorbereide presentatie gesproken tekst ook met grafische hulpmiddelen (bijvoorbeeld grafiek, tabel).	Idem
	evalueren	Evalueert eigen spreekprestatie en visuele ondersteuning met hulp van docent en medeleerlingen.	Idem	Evalueert eigen spreekprestatie en visuele ondersteuning met hulp van medeleerlingen.	Evalueert eigen spreekprestatie en visuele ondersteuning, zo nodig met hulp van medeleerlingen.	Evalueert zelfstandig eigen spreekprestatie en visuele ondersteuning.	Idem
	reflecteren	Reflecteert met hulp van leerkracht en medeleerlingen op uitvoering spreektaak in samenhang met reacties van luisteraars. Formuleert aandachtspunten voor volgende spreektaak.	Idem	Reflecteert op aanpak van spreektaken en trekt conclusies t.a.v. volgende taak met hulp van docent en medeleerlingen.	Reflecteert op aanpak van spreektaken en trekt conclusies t.a.v. volgende taak, zo nodig met hulp van docent en medeleerlingen.	Reflecteert op aanpak van spreektaken en trekt conclusies ten aanzien van volgende taak.	Idem

3. Leesvaardigheid

3.1 Subdomein zakelijke teksten

Kenmerken van de leesteksten

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de leesteksten	onderwerp / context	Concrete en minder concrete onderwerpen, uit nabije en minder nabije omgeving.	Abstractere, maar alledaagse onderwerpen.	Abstractere onderwerpen, verder van belevingswereld, ook uit (beroeps)-opleiding.	Abstracte onderwerpen die verder af staan.	Teksten over alle onderwerpen, ook van maatschappelijke aard of profielgericht (bijv. over klonen, hoe een simulatiepop in elkaar zit).	Idem
	structuur	Structuren zijn eenvoudig en herkenbaar (bijv. beschrijving van mening met argumenten).	Vergelijking van mening met argumenten.	Structuren zijn duidelijk en herkenbaar.	Structuren zijn niet altijd duidelijk, maar wel herkenbaar.	Structuren zijn complexer, maar herkenbaar.	Structuren zijn complex.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de leesteksten	structuur	Verwijzingen (o.a. signaalwoorden) staan niet altijd dichtbij en zijn niet altijd eenduidig of concreet.	Verwijzingen (o.a. signaalwoorden) staan geregeld verder weg en moeten ook worden afgeleid.	Tekstverbanden zijn goed op te maken uit kopjes, signaalwoorden en alinea-indeling.	Tekstverbanden zijn niet altijd goed op te maken uit kopjes, signaalwoorden en alinea-indeling.	Tekstverbanden zijn soms impliciet.	Tekstverbanden zijn vaak impliciet.
	informatiedichtheid	<p>Tekst met meerdere herkenbare, in korte alinea's beschreven inhoudselementen, die niet altijd meer voorzien zijn van voorbeelden en parafrasen.</p> <p>Belangrijke informatie is gemarkeerd (bijv. cursief gedrukt of vergezeld van zin die nadruk legt: <i>Het belangrijkste onderwerp van deze tekst is ..</i>).</p>	<p>Tekst met meerdere, in korte alinea's beschreven inhoudselementen, die vaak niet meer voorzien zijn van voorbeelden en parafrasen.</p> <p>Idem</p>	<p>Tekst met meerdere, wat langere alinea's met voor leerling nieuwe inhoudselementen.</p> <p>Hoofdzaken worden herhaald.</p>	<p>Idem</p> <p>Hoofdzaken worden niet altijd meer herhaald.</p>	<p>Tekst met meerdere, langere alinea's met voor leerling veel nieuwe inhoudselementen.</p> <p>Er is weinig herhaling van hoofdzaken.</p>	<p>Tekst met voor leerling veel nieuwe inhoudselementen op hoog abstractieniveau.</p> <p>Idem</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de leesteksten stijl (zinsbouw en woordgebruik)	Samengestelde zinnen (hoofdzin met bijzin). Seriële werkwoordconstructies.	Samengestelde zinnen (neven- of onderschikking). Seriële werkwoordconstructies.	Complexer samengestelde zinnen (meer dan 2 hoofdzinnen of hoofdzin met meerdere bijzinnen).	Idem	Complex samengestelde zinnen of naamwoordstijl met ingebedde opsommingen.	Idem	
	Concrete en abstractere begrippen in minder bekende context van onderwerp.	Idem	Abstracte begrippen buiten context van onderwerp.	Complexere abstractere begrippen buiten context van onderwerp.	Abstracte begrippen.	Idem	
	Abstractere schooltaalwoorden (<i>karakterístika, kontradikshon, motibu</i>) en vaktaalwoorden (<i>evaporá, atmósfera</i>).	Abstractere schooltaalwoorden (<i>oumento</i>) en vaktaalwoorden (<i>demokrasia, industrialisashon, lenga materno</i>).	Abstractere vaktaalwoorden (<i>deterioro, eksposishon</i>).	Abstracte vak- en beroepstaalwoorden.	Idem	Idem	
	Eenvoudig figuurlijk taalgebruik (bijv. vergelijkingen als <i>kabe'í boto, lenga di kèts, pia di seru</i>).	Complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>wowonan a span manera totèki</i>).	Complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>trabou di pi'e palu, tembla manera bara bèrdè</i>).	Idem	Woordspelingen en vaste uitdrukkingen (bijv. <i>laman ta yen, baha na katuna</i>).	Idem	

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	Functie beeldmateriaal	Beelden ondersteunen tekst (illustraties, schema's).	Beelden voegen informatie toe aan tekst.	Beelden (kaders, grafieken, tabellen) hebben specifieke functie (bijv. tekst samenvatten).	Idem	Idem	Idem

Leestaken

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Leest eenvoudige artikelen in de media, informatie op internet, zaakvakteksten en eenvoudige schema's en formulieren.	Leest eenvoudige informatieve teksten, zoals naslagwerken, internetteksten, werkstukken van medeleerlingen en schematische overzichten.	Leest artikelen in de media (krant of tijdschrift, bijv. <i>Extra</i> , <i>On top</i>), schema's, notities, gegevensbestanden, standaardformulieren.	Leest complexere artikelen in de media (krant, tijdschrift) en op internet, complexere studieteksten en verslagen.	Leest complexe informatieve artikelen in de media over actuele vraagstukken, rapporten en verslagen.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Leest formelere berichten (brief van school over excursie).	Leest complexere, formelere berichten (bijv. nieuwsbericht op https://extra.cw)	Leest (nieuws) berichten en mededelingen van instanties.	Leest complexere formele brieven.	Leest brochures van instanties (bijv. maatregelen i.v.m. corona), ingewikkelde tabellen.	Idem
	betogende en beschouwende teksten	Leest (zaakvak)teksten waarin feiten en meningen worden vergeleken en meningen met argumenten worden onderbouwd (bijv. recensie).	Leest eenvoudige betogende teksten, zoals column in krant, post op social media, teksten uit taal- en zaakvakmethodes.	Leest ingezonden brieven en opiniërende en beschouwende artikelen in de media, waarin argumenten (deels) worden weerlegd.	Idem	Leest betogende en beschouwende teksten in de media over actuele vraagstukken (opiniërende artikelen en complexe recensies in dag- en weekbladen).	Idem
	instructieve teksten	Leest eenvoudige instructies, in diverse bronnen binnen en buiten school, bijv. recepten, gebruiksaanwijzingen bij bekende zaken, eenvoudige routebeschrijving van bekende weg.	Leest instructieve teksten, zoals toelichting bij formulier, regels bij ingewikkelder spel, online hulp bij een app, langere opdrachten uit methodes.	Leest complexere (gebruiks)aanwijzingen bij onbekende apparatuur, etiketten van apothekers bij medicijnen.	Idem	Leest complexe gebruiksaanwijzingen bij onbekende (digitale) procedures (bijv. instructies voor programmeren en gebruik van mobiele telefoon).	Idem

Kenmerken van de taakuitvoering

		PO 7-8		HVO 1-3		HVO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	leesdoel en publiek bepalen	<p>Leest tekst intensief (studerend) om informatie te onthouden.</p> <p>Stemt leesmanieren (globaal, intensief, zoekend, kritisch) af op leesdoel.</p> <p>Identificeert met hulp beoogd publiek.</p>	<p>Leest tekst intensief en geeft hoofdzaken uit tekst weer.</p> <p>Stemt leesmanieren af op leesdoel om informatie te vinden, te selecteren en te onthouden.</p> <p>Identificeert zo nodig met hulp beoogd publiek.</p>	<p>Leest tekst intensief en geeft details uit tekst weer.</p> <p>Herkent gegeven leesdoel of bepaalt leesdoel zelfstandig.</p> <p>Identificeert zelfstandig beoogd publiek.</p>	Idem	Idem	Idem
	leesstrategie bepalen	<p>Kiest, indien nodig met hulp, leesstrategie (bijv. voorspellen, oriënteren, voorkennis mobiliseren).</p>	<p>Zet leesstrategieën in m.b.v. stappenplan.</p>	<p>Kiest en hanteert zelfstandig strategie die past bij leesdoel (bijv. vragen stellen).</p>	Idem	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	leesstrategie bepalen	Stuurt leesproces en selecteert belangrijke inhoudselementen (hoofd- en bijzaken) en gebruikt onthoudstrategieën.	Idem	Idem	Idem	Idem	Idem
	begrijpen en interpreteren	<p>Begrijpt zelfstandig bedoeling van schrijver, wanneer die expliciet in tekst staat.</p> <p>Begrijpt signaalwoorden die verschillende tekststructuren aangeven.</p>	<p>Herkent bedoeling van schrijver, ook wanneer die impliciet is.</p> <p>Herkent signaalwoorden en tekstverbanden (opsommingen, tijdvolgorde, tegenstelling en oorzaak-gevolg).</p>	<p>Verwoordt bedoeling van schrijver, ook wanneer die impliciet is.</p> <p>Herkent relaties tussen tekstdelen (conclusie).</p>	<p>Idem</p> <p>Herkent alle structurerende elementen in tekst. Legt relaties tussen tekstdelen en teksten. Ordent informatie bijv. op basis van signaalwoorden.</p>	<p>Signaleert aanwezigheid van meerdere tekstdoelen.</p> <p>Benoemt relaties tussen tekstdelen.</p>	<p>Identificeert uit verschillende tekstdoelen het hoofddoel.</p> <p>Vergelijkt teksten of tekstdelen met andere teksten op vorm en inhoud.</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	Herkent zelfstandig alinea's en tekstdelen (inleiding-kern-slot).	Herkent functie van specifieke tekstdelen.	Interpreteert functie van specifieke tekstdelen (bijv. tekstdeel tussen haakjes of cursief). Herkent functie van beeld en opmaak in tekst.	Herkent standpunt en argumenten. Verwoordt functie van specifieke tekstdelen (argumenten voor en tegen, probleem en oplossing, voor- en nadelen). Verwoordt conclusies die expliciet in tekst staan.	Herkent en onderscheidt argumentatie-structuren en -schema's. Idem	Idem Verwoordt impliciete conclusies uit tekst met eigen woorden.
		Onderscheidt hoofd- en bijzaken.	Identificeert, indien nodig met hulp, hoofdgedachte.	Identificeert zelfstandig hoofdgedachte.	Idem	Geeft hoofdgedachte weer	Idem
		Herkent tekstsoort (bijv. instructie, recept).	Herkent breder scala aan tekstsoorten (bijv. advertentie).	Benoemt breder scala aan tekstsoorten (bijv. verslag, recensie).	Idem	Trekt conclusies met betrekking tot tekstsoort.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren	<p>Zoekt informatie uit verschillende bronnen.</p> <p>n.v.t.</p>	<p>Relateert informatie uit verschillende bronnen aan elkaar.</p> <p>Herkent specifieke formuleringen.</p>	<p>Idem</p> <p>Interpreteert functie van specifieke formuleringen.</p> <p>Herkent talige middelen zoals subjectief taalgebruik en beeldspraak.</p>	<p>Interpreteert informatie en meningen.</p> <p>Verwoordt bedoeling van specifieke formuleringen.</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p> <p>Herkent ironie.</p>	<p>Herkent persoonlijke waardeoordelen</p> <p>Idem</p> <p>Interpreteert toon van tekst (bijv. ironisch, humoristisch, sarcastisch).</p>
	woordenschat en -strategieën⁶	Zet woordleerstrategieën in, bijv. afleiden uit context.	Zet woordleerstrategieën in, bijv. betekenis van onbekende woorden afleiden uit bekende delen van woord.	Zet woordleerstrategieën in, bijv. betekenis van onbekende woorden afleiden uit woordvorm (samenstelling, voor- of achtervoegsels).	Leidt betekenis van onbekende woorden af uit grammaticale vorm (werkwoord, bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord, enkel- of meervoud).	Idem	Idem

⁶ Beheersing van de woordenschat wordt niet hier, maar in een aparte leerlijn woordenschat uitgewerkt (zie pagina 93).

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	woordenschat en -strategieën	Gebruikt woordenboek op eenvoudige manier (bijv. zoekt woorden op via alfabetisch principe).	Gebruikt woordenboek voor meer functies (bijv. voor uitspraak, spelling, woordsoort of synoniem). ⁷	Hanteert ook digitale bronnen om woordbetekenis en andere informatie te vinden (bijv. <i>Banko di palabra</i>).	Idem	Idem	Idem
	evalueren	Onderscheidt en vergelijkt feiten, meningen en argumenten in tekst.	Herkent meningen die afwijken van eigen mening.	Verwoordt verschillende meningen uit tekst.	Idem	Beoordeelt argumentatie op aanvaardbaarheid en herkent drogredenen.	Trekt conclusies uit vergelijking van teksten of tekstdelen op grond van vorm- en inhoudsaspecten (consistentie, taalgebruik).

⁷ Op dit moment is nog geen verklarend woordenboek Papiamentu voorhanden, alleen tweetalige woordenboeken (Nederlands-Papiamentu en Nederlands-Engels en vice versa). In deze laatste staat alleen de vertaling en, in enkele gevallen, ook de woordsoort, zoals in het Papiaments-Nederlands woordenboek van Van Putte-De Windt & Van Putte (2005), dat bij elk lemma de woordsoort vermeldt, en het woordenboek van Dijkhoff & Vos de Jesus (2019), dat de werkwoordscategorie vermeldt. Omdat het de bedoeling is in 2025 een verklarend woordenboek Papiamentu te publiceren, is besloten hier ook de andere gebruiksmogelijkheden van een woordenboek te handhaven.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	evalueren	Geeft oordeel over tekst(deel).	Beoordeelt tekst op waarde voor zichzelf en anderen, op grond van aanwijsbare tekstgegevens.	Beoordeelt verbanden binnen tekst, zoals argumenten voor en tegen, en relaties tussen teksten, zoals overeenkomsten en verschillen.	Beoordeelt verbanden binnen tekst en tussen teksten, zoals probleem en oplossing of voor- en nadelen.	Idem	Idem
		Heeft aandacht voor bruikbaarheid en betrouwbaarheid bronnen	Idem	Beoordeelt betrouwbaarheid bronnen.	Beoordeelt functie van verschillende bronnen.	Idem	Idem
	reflecteren	Reflecteert met hulp op verschillende aspecten van uitvoering van leestaak.	Idem	Reflecteert op uitvoering van leestaken en trekt conclusies voor volgende taak, zo nodig met hulp.	Idem	Reflecteert op uitvoering leestaken en trekt zelfstandig conclusies.	Stelt verbeterpunten op voor volgende taak.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	studievaardigheden: samenvatten	Zet technieken en strategieën in om samenvatting te maken (bijv. onderstrepen, non-verbale context gebruiken om onderwerp te bepalen).	Wijst belangrijkste informatie-elementen in tekst aan en/of noteert deze in kernwoorden.	Zet strategieën in om samenvatting voor zichzelf te maken (mindmap, grafische weergave).	Zet strategieën in om tekst beknopt samen te vatten (bijv. schematische samenvatting).	Zet strategieën in om beknopte samenvatting te maken die los van uitgangstekst te begrijpen is voor anderen.	Idem
	studievaardigheden: opzoeken	Zet op basis van zoekvraag opzoekvaardigheden in (bijv. alfabetische volgorde). Hanteert zoekmachines. Leest schematische informatie, zoals tabellen en grafieken.	Zoekt op basis van zoekvraag systematisch informatie op in naslagwerken, op internet of in media-theek (alfabetisch en met trefwoorden). Leest schema's, grafieken en tabellen en legt relaties met tekst.	Zoekt systematisch informatie in gedrukte en digitale bronnen en relateert deze aan zoekvraag. Idem	Beoordeelt bruikbaarheid en betrouwbaarheid van informatiebronnen.	Zoekt snel informatie in complexere rapporten of ingewikkelde schema's.	Idem

3.2 Subdomein fictionele teksten

Kenmerken van de leesteksten

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de leesteksten	onderwerp/context	Concrete en minder concrete onderwerpen, uit nabije en minder nabije omgeving.	Abstractere, maar alledaagse onderwerpen,	Allerlei onderwerpen, ook verder van belevingswereld, waarbij interpretatie nodig is voor goed begrip van inhoud.	Persoonlijke en maatschappelijke onderwerpen die niet altijd direct aansluiten bij eigen belevingswereld.	Onderwerpen over eigen literaire werkelijkheid en symboliek. Daarbij zijn meerdere interpretaties mogelijk.	Geen beperkingen in onderwerpen.
	structuur	Meerdere verhaallijnen met flashback of flashforward. Soms wisselende, maar altijd expliciet aangegeven vertelperspectieven.	Meerdere verhaallijnen, ook niet chronologisch (bijv. raamvertelling). Vaker wisselende, maar meestal expliciet aangegeven vertelperspectieven.	Tijdsprongen komen regelmatig voor, maar zijn meestal expliciet aangegeven. Perspectiefwisselingen komen regelmatig voor, maar zijn meestal expliciet aangegeven.	Tijdsprongen kunnen ook impliciet zijn. Perspectiefwisselingen zijn niet altijd expliciet aangegeven.	Impliciete tijdsprongen komen voor. Impliciete perspectiefwisselingen komen voor.	Idem Onbetrouwbaar perspectief.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken van de leesteksten	structuur	Spannende of dramatische gebeurtenissen volgen elkaar snel op.	Idem	Spanning van dramatische verhaallijn wordt af en toe onderbroken door gedachten, beschrijvingen of terugblikken.	Spanning van dramatische verhaallijn wordt geregeld onderbroken door gedachten, beschrijvingen of terugblikken.	Idem	Idem
	stijl (zinsbouw en woordgebruik)	<p>Beeldspraak (verschillende vormen van vergelijking).</p> <p>Humor, taboewoorden en complexere woordspelingen (bijv. <i>bo ta pretu, yu teduki</i>).</p> <p>Samengestelde zinnen (hoofdzin met bijzin).</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p> <p>Samengestelde zinnen (neven- of onderschikking).</p>	<p>Bekende metaforen (<i>Un angelitu a bai shelu. E ta un pan di dios</i>).</p> <p>Idem</p> <p>Complexer samengestelde zinnen (meer dan 2 hoofdzinnen of hoofdzin met meerdere bijzinnen).</p>	<p>Ook minder bekende metaforen.</p> <p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Complexere metaforen en ironie.</p> <p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Historische teksten zijn gedateerd in taalgebruik.</p> <p>Idem</p> <p>Idem</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
	Functie beeldmateriaal	Beeld illustreert verhaal.	Idem	Idem	n.v.t.	n.v.t	n.v.t

Leestaken

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	verhalende teksten	<p>Leest allerlei soorten verhalen en leesboeken (historische en fantastische vertellingen, science fiction).</p> <p>Kinder- en jeugdliteratuur (<i>Caimin su sekreto, Paco, e makaku baldadi</i>).</p>	<p>Leest verhalen, korte romans en strips over herkenbare situaties en problemen.</p> <p>Jeugdliteratuur (bijv. <i>No yora kantu di laman, Orkan i Mayra, Catalina Bocachica</i>).</p>	<p>Leest verhalen, romans en strips over maatschappelijke thema's en psychologische problemen.</p> <p>Jeugd- en eenvoudige adolescentenliteratuur (bijv. <i>Nos no ta hende mas, E kas patras</i>).</p>	<p>Idem</p> <p>Adolescenten- en eenvoudige volwassenenliteratuur (bijv. <i>Wazo riba rondu, E yu di Yay</i>).</p>	<p>Leest literaire romans en verhalen, vooral appellerend aan persoonlijke en maatschappelijke vraagstukken.</p> <p>Adolescenten- en volwassenenliteratuur (bijv. <i>Piká i mi pueblo, Katibu di Shon</i>)</p>	<p>Leest literaire klassiekers en historische teksten.</p> <p>Volwassenenliteratuur (bijv. <i>Changá, Seis aña kaska berde</i>).</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	poëzie	Leest ook vormvrije gedichten (zonder rijm en met minder herkenbare opbouw).	Leest gedichten, zoals de eenvoudigere gedichten van Elis Juliana (<i>Na ora bon</i>), gedichten op <i>Arte di palabra</i> , ook gedichten met verhalende inhoud (bijv. <i>Balada di Buchi Fil</i>).	Leest gedichten met bekende metaforen en stijlfiguren (bijv. <i>Kuarteto pa yuana</i>). Leest poëzie en liederen met verhalende inhoud (bijv. <i>Plegaria</i>).	Leest gedichten met metaforen en stijlfiguren (bijv. <i>Atardi</i>).	Leest algemeen bekende literaire gedichten met complexere metaforen (bijv. <i>Entre Sintí i Sintimentu, un lucha, Ta amor so por, OPI, Bos di buriku</i>).	Leest experimentele gedichten (bijvoorbeeld <i>Facil</i> van Rosabelle Illes, gedichten van Tip Marugg).

Kenmerken van de taakuitvoering

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken	teksten kiezen	Kiest zelfstandig boeken op basis van eigen voorkeur voor onderwerpen/schrijvers.	Idem	Kiest (met hulp van docent) uit nieuw aanbod teksten op grond van genre, schrijver en flaptekst.	Kiest zelfstandig uit nieuw aanbod van teksten op grond van genre, schrijver en flaptekst.	Heeft eigen leesvoorkeur ontwikkeld en kiest teksten die passen bij leesniveau.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren: kenmerken van fictie	Herkent en benoemt verhaalelementen: thema, ruimte en tijd, hoofd- en bijfiguren.	Beschrijft situatie en/of verwikkeling.	Beschrijft gebeurtenissen, tijd, ruimte en genre en legt verbanden daartussen.	Vertelt geschiedenis chronologisch en in eigen woorden na. Herkent structurelementen, zoals wisselingen van tijd en plaats en opbouw van spanning. Legt uit hoe thema van tekst wordt uitgewerkt.	Beschrijft en analyseert thema, spanning, vertel(de) tijd en perspectief.	Beschrijft en analyseert verschillende betekenislagen (psychologisch, sociologisch, historisch).
		Niet van toepassing	Niet van toepassing	Niet van toepassing	Geeft betekenis aan eenvoudige symbolen.	Legt symboliek uit.	Beschrijft en analyseert symboliek.
		Beschrijft personages globaal (bijv. hoe deze zich voelen) en relateert dit aan episode (oorzaak-gevolg).	Leeft mee met personage en beschrijft gevoelens van personage.	Beschrijft (kenmerken van) personages en ontwikkeling van hoofdpersoon.	Typeert personages zowel uiterlijk als innerlijk (denken, voelen en handelen). Legt verbanden tussen handelingen van personages.	Benoemt expliciete doelen en motieven van personages.	Benoemt ook impliciete doelen en motieven van personages.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	begrijpen en interpreteren: tekstsoorten	Onderscheidt verschillende soorten verhalen en gedichten.	Onderscheidt verschillende genres (bijv. amuserend) en tekstsoorten (bijv. verhaal, gedicht).	Herkent vorm- en inhoudsaspecten van teksten en gedichten (genre, stijl, thema). Herkent rijmvormen en ritme.	Herkent dichttechnische procedés, zoals enjambement	Analyseert teksten op vorm- en inhoudsaspecten (genre, stijl, thema).	Vergelijkt teksten op vorm- en inhoudsaspecten (genre, stijl, thema).
	begrijpen en interpreteren: relatie tekst-werkelijkheid	Legt relaties tussen werkelijkheid/ fantasie in tekst en ideeën en normen van zichzelf. Herkent dramatische of realistische passages.	Vergelijkt tekst met werkelijkheid.	Bepaalt in welke mate personages, gebeurtenissen, tijd en plaats realistisch zijn.	Typeert passages in tekst als spannend, humoristisch, dramatisch of realistisch.	Construeert werkelijkheid van tekst en vergelijkt deze met diverse culturele contexten.	Plaatst werkelijkheid van tekst in cultuurhistorisch perspectief.

		PO 7-8		Hvwo 1-3		Hvwo 4-5	Vwo 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	evalueren: interactie over fictie	Wisselt leeservaringen uit op basis van emotieve argumenten en reageert op leeservaringen van anderen.	Evalueert tekst met argumenten en/of voorbeelden uit tekst.	Wisselt leeservaringen uit op basis van rationele argumenten en motiveert daarbij keuze van teksten.	Discussieert over bepaalde kwesties uit tekst die interessant of herkenbaar zijn. Verwoordt welke emotie tekst oproept.	Discussieert over inhoud, interpretatie en kwaliteit van teksten en hanteert daarbij ook morele argumenten.	Evalueert interpretaties en oordelen van anderen (medeleerlingen, literaire critici) en hanteert daarbij ook esthetische argumenten.
	evalueren: reflectie op leeservaring	Beschrijft voorkeuren voor onderwerpen, genres, schrijvers.	Beschrijft voorkeuren voor onderwerpen, genres, schrijvers en geeft enkele redenen daarvoor.	Motiveert interesse in genres en onderwerpen.	Idem	Motiveert interesse in thema's en beschrijft eigen literaire ontwikkeling.	Motiveert interesse in bepaalde schrijvers, stromingen en periodes.

4. Schrijfvaardigheid

Taken

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Schrijft teksten over concrete en minder concrete onderwerpen uit nabije en minder nabije omgeving, voor veelal bekend publiek (eenvoudige berichten met meerdere, gedetailleerde inhoudselementen, bijv. opsporingsbericht voor vermiste hond).	Schrijft eenvoudige teksten over abstractere, maar alledaagse onderwerpen, verder van belevingswereld, ook in formelere contexten (berichten met meerdere gedetailleerde inhoudselementen, ook voor onbekenden, bijv. stukje voor schoolkrant over activiteit leerlingenraad).	Schrijft teksten over abstractere onderwerpen verder van eigen belevingswereld, ook uit (beroeps)opleiding (bijv. folder over veiligheid).	Schrijft gedetailleerde teksten over abstractere onderwerpen, ook buiten belevingswereld (bijv. notitie met relevante algemene informatie voor algemeen publiek).	Schrijft teksten over alle onderwerpen, ook van maatschappelijke aard, waarbij informatie en argumenten worden samengevat (bijv. teksten gerelateerd aan verschillende profielen/sectoren).	Schrijft teksten over alle onderwerpen, ook van maatschappelijke aard, artikelen over complexe onderwerpen, samenvattingen van lange, complexe teksten en begrijpelijke berichten met belangrijke informatie voor derden (bijv. casus voorbereidend op vergaderen, met verschillende rollen in beroepsveld).

		PO 7-8		Hvwo 1-3		Hvwo 4-5	Vwo 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Schrijft werkstukken met gegeven structuur.	Schrijft verslagen en werkstukken (bijv. voor ander vak), waarin stukjes informatie uit enkele bronnen zijn samengevoegd.	Schrijft verslagen en werkstukken, waarbij informatie uit verschillende bronnen opsommend wordt weergegeven (bijv. verslag schoolexcursie, sectorwerkstuk).	Idem	Schrijft verslagen en werkstukken, waarbij informatie uit verschillende bronnen in één tekst wordt gesynthetiseerd (bijv. profielwerkstuk).	Schrijft verslagen en werkstukken, waarin relevante punten worden benadrukt m.b.v. verscheidene bronnen.
		Maakt m.b.v. gegeven structuur aantekeningen bij les of leestekst.	Maakt aantekeningen bij les of leestekst.	Idem	Maakt aantekeningen bij les of leestekst en geeft deze overzichtelijk weer.	Maakt aantekeningen van een helder gestructureerde les, voordracht of presentatie en geeft deze overzichtelijk weer.	Maakt gedetailleerde aantekeningen van les, voordracht of presentatie, waarbij informatie zo nauwkeurig wordt weergegeven dat deze ook voor anderen bruikbaar is.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	informatieve teksten	Vult eenvoudige standaardformulieren in (bijv. aanmelding bij sportclub).	Vult standaardformulieren in (bijv. webformulier van Telbo of Flow).	Vult complexere formulieren in (bijv. sollicitatieformulier).	Idem	Idem	Idem
		Schrijft informele en korte formele brieven en email-berichten (bijv. kaart aan zieke leraar, uitnodiging ouders voor klasevenement).	Schrijft informele en m.b.v. format eenvoudige zakelijke brieven (vraag om informatie, om afspraak te verzetten).	Schrijft ook langere (in)formele brieven en e-mails (bijv. verzoek om stageplaats aan instantie, bijv. OLB, sollicitatie).	Schrijft complexere (in)formele brieven met meerdere inhoudselementen (bijv. brief opstellen aan de hand van aangereikte informatie).	Schrijft persoonlijke brieven waaruit gradaties van emoties spreken, en complexere, niet routinematige zakelijke brieven (bijv. formele brief, waarbij informatie uit achtergrondartikel(en) zelf moet worden verwerkt). Stelt naar aanleiding van advertentie formele brief plus cv samen.	Handelt met gemak complexe formele correspondentie af.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	betogende teksten	Schrijft (m.b.t. concrete en minder concrete onderwerpen uit nabije en minder nabije omgeving) eenvoudige betogende teksten, n.a.v. stelling, met enkele argumenten tégen (bijv. recensie van product, foldertje tegen pesten)	Schrijft (m.b.t. abstractere, maar alledaagse onderwerpen, verder van belevingswereld, ook in formelere contexten) eenvoudige betogende teksten n.a.v. stelling. Onderscheidt eigen mening van die van anderen en formuleert argumenten vóór en tegen (bijv. over schooluniform).	Schrijft advertenties, opiniërende blogs, ingezonden brieven of artikelen over abstractere onderwerpen, verder van belevingswereld, op basis van informatie uit verschillende bronnen (bijv. eenvoudige recensie van boek of film).	Schrijft over abstractere onderwerpen, ook buiten eigen belevingswereld, ingezonden brief of artikel, waarin vraagstelling beargumenteerd wordt uitgewerkt en overtuigende argumenten vóór en tegen worden geformuleerd.	Schrijft artikelen over complexe onderwerpen, ook van maatschappelijke aard, en persoonlijke reflecties over fictionele teksten, waarin een standpunt ondersteund wordt door argumenten en relevante voorbeelden. Schrijft complexe klachtenbrieven, waarbij standpunt wordt beargumenteerd (bijv. brief als ontevreden klant.)	Weerlegt tegenargumenten.

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
taak	instructieve teksten	Schrijft instructies (recept, routebeschrijving van school naar huis) op basis van gegeven categorieën (bij recept bijv. ingrediënten en verschillende stappen, bij routebeschrijving enkele herkenningspunten).	Schrijft eenvoudig draaiboek voor toneelstukje met gegeven categorieën (personen, rollen, attributen).	Schrijft handleidingen, stappenplannen voor het oplossen van probleem, uitgebreide routebeschrijvingen en recepten.	Schrijft handleidingen (bijv. voor installatie van nieuwe app op telefoon), stappenplannen voor het oplossen van complexer probleem, uitgebreide routebeschrijving.	Schrijft handleidingen, stappenplannen voor het oplossen van complex probleem (bijv. gedetailleerde beschrijving van complex proces, zoals gebruik van simulatiepoppen in opleiding)	Idem
	expressieve teksten	Onderbouwt emoties en gedachten aan de hand van eigen ervaringen. Schrijft verhalen over eigen ervaring, gebeurtenis of fantasie, met enige detaillering van persoon, gebeurtenis en locatie.	Schrijft eigen ideeën, ervaringen en fantasieën op in bijv. verhaal, gedicht of lied.	Schrijft persoonlijke en fictionele teksten in de vorm van verhalen, ook vanuit personaal perspectief, gedichten, dagboeken, brieven of scripts.	Schrijft eigen ideeën, ervaringen en fantasieën op in gedicht, lied of verhaal, waarbij sprake is van gedetailleerde beschrijving van personages.	Schrijft verhalen, waarbij sprake is van perspectiefwisselingen, en gedichten, in combinatie met fictie- en literatuuronderwijs.	Idem

Kenmerken van de taakuitvoering

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	schrijfsstrategie en inhoud bepalen	<p>Stuurt met hulp schrijfproces: plannen, formuleren, reviseren.</p> <p>Verzamelt, selecteert en ordent informatie uit verschillende bronnen m.b.v. gegeven aandachtspunten.</p>	<p>Stuurt met hulp schrijfproces bij maken van schrijfplan.</p> <p>Idem</p>	<p>Kiest en hanteert, zo nodig met hulp, strategie die past bij schrijfdoel; stuurt schrijfproces zelfstandig m.b.v. bouwplan.</p> <p>Verzamelt, selecteert en ordent, zo nodig met hulp, benodigde informatie.</p>	<p>Idem</p> <p>Verzamelt, selecteert en ordent benodigde informatie.</p>	<p>Kiest en hanteert zelfstandig strategie die past bij schrijfdoel.</p> <p>Vermeldt zelfstandig gebruikte bronnen.</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>
	afstemming op doel	<p>Stelt met hulp schrijfdoel vast (informereren, overtuigen, verklaren, beschrijven, instrueren, ervaringen of gevoelens uiten).</p>	<p>Stemt met hulp tekst af op schrijfdoel.</p>	<p>Herkent gegeven schrijfdoel of kiest dit, zo nodig met hulp. Stemt tekst af op schrijfdoel.</p>	<p>Idem</p>	<p>Kiest zelfstandig schrijfdoel. Combineert het hoofddoel van de tekst zo nodig met andere ondergeschikte doelen.</p>	<p>Idem</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	afstemming op doel	Houdt tijdens schrijven rekening met afstemmen op doel.	Blijft overwegend trouw aan voornaamste schrijfdoel.	Blijft in teksten met eenvoudige lineaire structuur trouw aan voornaamste schrijfdoel.	Idem	Idem	Idem
	afstemming op publiek	<p>Maakt onderscheid tussen bekend en minder bekend publiek, informele en formelere context.</p> <p>Past met hulp woordgebruik hierop aan.</p>	<p>Maakt onderscheid tussen bekend en onbekend publiek, informele en formele context.</p> <p>Past, zo nodig met hulp, woordgebruik en toon aan aan bekend publiek (vrienden, leerkrachten) of vertrouwde situaties.</p>	<p>Herkent gegeven publiek of kiest dit, zo nodig met hulp. Houdt rekening met culturele context.</p> <p>Past stijl (woordgebruik toon, zinsbouw), op beoogde publiek aan.</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Kiest zelfstandig publiek. Schrijft voor publiek uit eigen en algemene omgeving (media, instanties).</p> <p>Gebruikt hierbij register dat past bij situatie, genre, doel en publiek.</p>	<p>Ontwikkelt een persoonlijke stijl en past die aan aan beoogd publiek en culturele context.</p> <p>Beheerst verschillende registers en past die moeiteloos aan situatie en publiek aan.</p>

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	afstemming op publiek	Gebruikt veel voorkomende standaardformuleringen bij formele brief (bijv. aanhef en afsluiting: <i>Apresiablel, Atentamente</i>).	Hanteert basisconventies bij correspondentie, zoals datering, adressering, aanhef, ondertekening.	Hanteert basisconventies bij formele correspondentie zoals referentieregel (<i>Referiendo na of Asuntu/Tópiko</i>).	Hanteert basisconventies voor zakelijke brief, e-mail, werkstuk, verslag, artikel.	Idem	Idem
	samenhang	Voorziet tekst van structuur (zoals oorzaak-gevolg). Markeert alinea's met witregels. Verband tussen alinea's is niet overal duidelijk.	Introduceert onderwerp in inleiding en rondt af met passend slot. Beschrijft onderwerp en belangrijkste deelonderwerpen. Brengeert alinea's aan en geeft inhoudelijke verbanden meestal expliciet aan. Verband tussen alinea's is meestal duidelijk.	Kiest bij tekstsoort passende structuur. Brengeert alinea's aan en geeft inhoudelijke verbanden expliciet aan. Verbanden tussen alinea's zijn duidelijk.	Idem Zorgt voor samenhang tussen alinea's en tussen inleiding, kern en slot.	Geeft gedachtelijk logisch en consequent weer, met soms niet hinderlijk zijspoor. Geeft verbanden tussen tekstgedeelten (voor- en nadelen vergelijking, oorzaak-gevolg) duidelijk aan. Verbindt alinea's tot samenhangend geheel.	Geeft complexe gedachtegangen goed en helder weer. Geeft in betoog relevante argumenten inzichtelijk weer en geeft duidelijk aan wat hoofdzaken zijn en wat ondersteunend is. Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	samenhang	Gebruikt veel voorkomende komende verwijfs- en signaalwoorden voor opsomming en tijdvolgorde (<i>i, anto, promé, tambe, despues</i>).	Gebruikt verwijfwoorden, (<i>ku, kuné</i>) meestal correct. Gebuikt signaalwoorden voor tegenstelling en oorzaak-gevolg (<i>pero, tòg, di un banda ...di otro banda, pasobra, anto</i>).	Gebuikt verwijfwoorden correct. Gebuikt signaalwoorden voor doel en middel, voor- en nadelen, overeenkomsten en vergelijkingen (<i>pa ku, (des)bentaha, similar, paresido</i>).	Gebuikt verwijfwoorden correct. Gebuikt signaalwoorden voor opsomming, tegenstelling, tijdvolgorde, oorzaak en gevolg, conclusies redelijk correct.	Geeft verband tussen zinnen en zinsdelen in samengestelde zinnen over het algemeen goed aan door gebruik van juiste verwijfs- en signaalwoorden.	Idem
		n.v.t.	Maakt gebruik van bronteksten door passend citeren.	Maakt gebruik van bronteksten door passend citeren en parafseren.	Idem	Idem	Idem
	woordgebruik en zinsbouw	Gebuikt specifiek aan onderwerp gerelateerde inhoudswoorden en passende functiewoorden.	Beschikt over voldoende woorden om informatie over te brengen.	Gebuikt woorden meestal passend.	Gebuikt woorden vrijwel altijd passend.	Gebuikt woorden altijd passend.	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik en zinsbouw	Besteedt aandacht aan passend gebruik van voorzetsels en indicatoren van tijd en plaats.	Idem	Idem	Idem	Idem	Idem
		Gebruikt voornamelijk veel voorkomende woorden, maar let wel op variatie in woordgebruik.	Gebruikt ook nieuw geleerde woorden en varieert enigszins in woordgebruik om storende herhaling te voorkomen.	Varieert in woordgebruik om tekst aantrekkelijker te maken.	Maakt met hulp gebruik van lijsten van gestandaardiseerde woorden (<i>Komishon Standarisashon Papiamentu</i>).	Kiest woorden gevarieerd en adequaat. Maakt gebruik van lijsten van gestandaardiseerde woorden (<i>Komishon Standarisashon Papiamentu</i>).	Heeft rijk en zeer gevarieerd woordgebruik, zonder merkbare beperkingen.
		Besteedt aandacht aan idiomatische uitdrukkingen (<i>bula pipa</i>).	Gebruikt soms idiomatische uitdrukkingen (<i>El a kai fo'i shelu</i>).	Gebruikt vaker idiomatische uitdrukkingen, maar fouten komen nog voor.	Hanteert figuurlijk taalgebruik, zoals spreekwoorden en gezegden.	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	woordgebruik en zinsbouw	Gebruikt eenvoudige zinsconstructies (nevenschikking) redelijk correct. Formuleert actief.	Gebruikt enkelvoudige en samengestelde zinnen (ook onderschikking) redelijk correct, zonder overbodige woorden of bijzinnen.	Gebruikt ook complexere samengestelde zinnen en wisselt korte en lange zinnen af. Fouten komen voor, maar worden meestal hersteld.	Gebruikt complexe enkelvoudige en samengestelde zinnen. Fouten komen voor, maar worden hersteld	Formuleert complexe zinsconstructies meestal foutloos.	Formuleert begrijpelijke lange, meervoudig samengestelde zinnen. Maakt zelden fouten
	evalueren/ reviseren	Evalueert tekst op tekstkwaliteit (zie kenmerken taakuitvoering) met hulp van medeleerlingen en/of docent (tekstbespreking). Herschrijft tekst met hulp.	Evalueert tekst op tekstkwaliteit (zie kenmerken taakuitvoering) met hulp van medeleerlingen of checklist. Herschrijft tekst, zo nodig met hulp.	Evalueert tekst zelfstandig m.b.v. checklist of aantekeningen van tekstbespreking. Herschrijft tekst zelfstandig.	Idem Idem	Idem Idem	Idem Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	redigeren (zie ook niveaubeschrijving taalverzorging):	Controleert en verbetert tekst op spelling, interpunctie en zinsbouw met hulp van checklist en/of medeleerlingen.	Controleert en verbetert tekst op spelling, interpunctie en zinsbouw, indien nodig met hulp van checklist en/of medeleerlingen.	Controleert en verbetert tekst zelfstandig op spelling, interpunctie en zinsbouw.	Maakt met hulp gebruik van <i>Banko di palabra, Buki di oro, Spèlchèk Papiamentu</i> en lijsten van gestandaardiseerde woorden (<i>Komishon Standarisashon Papiamentu</i>).	Maakt bij tekstcorrectie gebruik van <i>Banko di palabra, Buki di oro, Spèlchèk Papiamentu</i> en lijsten van gestandaardiseerde woorden (<i>Komishon Standarisashon Papiamentu</i>).	Idem
		n.v.t.	Maakt af en toe fouten in de volgende gevallen: accent aigu, stemhebbende en stemloze g, tweetekenklank.	Maakt af en toe fouten in de volgende gevallen: woordvorm afhankelijk van functie: bijvoeglijk naamwoord (<i>kompletu</i>) of bijwoord (<i>kompletamente</i>).	Maakt af en toe fouten in de volgende gevallen: woordsamentrekking (<i>numbr 'i outo, yerb 'i hole</i>).	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
kenmerken taakuitvoering	redigeren	Besteedt aandacht aan bladspiegel en aantrekkelijke lay-out. Gebruikt witregels om alinea's aan te geven.	Gebruikt opmaakelementen, namelijk lettertype en illustraties. Gebruikt bij artikelen, werkstukken, verslagen titel en soms tussenkopjes.	Maakt tekstopbouw zichtbaar via tussenkopjes, witregels, inspringen en marges. Stemt lay-out af op doel, publiek en genre.	Gebruikt titel en bij langere teksten tussenkopjes.	Past lay-out en paragraafindeling bewust en consequent toe om begrip bij lezer te ondersteunen.	Idem
	reflecteren	Reflecteert op schrijfproces (plannen, formuleren, reviseren) met hulp van leerkracht en medeleerlingen.	Reflecteert op schrijfproces m.b.v. reflectieformat en trekt conclusies, zo nodig met hulp van leerkracht en medeleerlingen.	Reflecteert op schrijfproces en trekt conclusies, zo nodig met hulp van docent en medeleerlingen.	Idem	Reflecteert op schrijfproces en trekt zelfstandig conclusies.	Reflecteert op aanpak van schrijftaken en trekt zelfstandig conclusies over bijstellen van specifieke leerdoelen.

5. Begrippenlijst en taalverzorging

5.1 Subdomein begrippenlijst

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
1. taal & communicatie	a.	vertellen verzoeken activeren informeren verhalen (bijv. prentenboek) beschrijven verslag doen/rapporteren corresponderen (bijv. brief, e-mail) betogen instrueren (bijv. handleiding) amuseren overtuigen/argumenteren	beledigen discrimineren	beschouwen verklaren	manipuleren uiteenzetten

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
1. taal & communicatie		spreken, luisteren, lezen, schrijven, voorlezen boodschap bedoeling toon spreker, schrijver, lezer, luisteraar beurtwisseling argument stelling informatie doel publiek communicatie gespreksregels lichaamstaal taalvorm beeldtaal digitaal bron tegenargument online-offline informatie	publiekgerichtheid doelgerichtheid genre communicatief doel interactie interpretatie verbaal-non-verbaal objectief-subjectief	taalgebruikssituatie taalfunctie (communicatief, expressief, conceptualiserend) overtuigingskracht medium, media modus (mondeling, schriftelijk, multimodaal)	productief-receptief communicatief effect framing ruis miscommunicatie metacommunicatie argumentatiestructuur drogredenen literair effect
	b. taal in context				

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
1. taal & communicatie	b. taal in context	context inhoud formeel-informeel taalgebruik aanspreekvorm auteur mimiek spreektempo spreekpauze volume vloeiendheid			
	a. tekstsoorten	rijmpje, vers, gedicht lied grap verhaal prentenboek overleg taalspel dagboek (rapporteren) brief	artikel handleiding	speech beschouwing infographic recensie	essay pleidooi uiteenzetting column

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
2. teksten	a. tekstsoorten	discussie			
		interview/vraaggesprek			
		voordracht/presentatie			
		nieuwsbericht (informer)			
		gebruiksaanwijzing			
		recept (instrueren)			
		advertentie (activeren)			
		affiche			
		autobiografie			
		boekbespreking			
		debat			
		verslag			
		betog			
		e-mail (corresponderen)			
		twitterbericht, app, sms, chatbericht			
		routebeschrijving (instrueren)			
		blog, vlog (rapporteren)			
aantekeningen					
schema					
samenvatting (informer)					

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
2. teksten	b. tekstkenmerken	tekst	tekstkenmerken	tekstfunctie	
		onderwerp (van tekst) gespreksvorm digitale tekst tekstsoort tekstvorm tekststructuur feit - mening argument hoofdgedachte (van tekst) hoofdzaak - bijzaak signaalwoord verwijswoord verbindingswoord inleiding, kern, slot monoloog-dialog tijdsaanduiding plaatsaanduiding directe-indirecte rede tekstverband: - opsomming - chronologie	zakelijke-literaire teksten	standpunt tekstverband (impliciet - expliciet) informatiedichtheid multimediale teksten stijl/woordkeus antecedent	

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
2. teksten	b. tekstkenmerken	tekstverband: - oorzaak-gevolg, - conclusie - middel-doel - voordeel-nadeel - vergelijking		tekstverband: - probleem-oplossing - tegenstelling	tekstverband: - probleem-maatregel - als-dan-verband
	a. literaire teksten	sprookje strip poëzie jeugdliteratuur rap haiku	literatuur literair genre (bijv. roman, novelle, <i>graphic novel</i> , script, cabaret) fictie – non-fictie	literair canon herkenkend, belevend, interpreterend, beoordelend, kritisch, reflecterend lezen	adolescentenliteratuur literatuurgeschiedenis literaire stroming lyriek epiek dramatiek
3. literatuur	b. kenmerken	situatie episode hoofdpersoon rijmwoord tijd ruimte verhaalwereld - echte wereld thema personage	vertelperspectief: - alwetend/auctoriaal thematiek verhaalstructuur spanningsopbouw	vertelperspectief: - ik-perspectief - personaal climax - anticlimax verteltijd - vertelde tijd tijdssprong flashforward - flashback cliffhanger open - gesloten einde	literair motief intertekstualiteit personificatie focalisatie narratief begrip

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
3. literatuur	b. kenmerk	verhaallijn plot probleem - oplossing rijmschema		stijlfiguur enjambement metrum	
3. woordgroepen en zinnen		zin zinsdeel zinsbouw onderwerp vertel-, vraag-, bevel-, uitroepzin vragende vorm woordvolgorde	bedrijvende – lijdende vorm (actief - passief) lijdend voorwerp meewerkend voorwerp werkwoordelijk gezegde grammatica zinsstructuur bijwoordelijke bepaling mededelend-gebiedend hoofdzin – bijzin	serieel werkwoord enkelvoudige - samengestelde zin nevengeschikte-ondergeschikte zin samentrekking vooropplaatsing (m.b.v. <i>ta enfátiko</i>)	congruentie – incongruentie valentie (syntaxis)

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
5. woorden	a. woordvorming	woord	trappen van vergelijking	voltooid-onvoltooid deelwoord	neologisme
		lettergreep	(stellend, vergrotend,	verbuiging	nominalisatie
		verkleinwoord	overtreffend) ¹⁰	reduplicatie	
		vraagwoord	voltooid-onvoltooid tijd		
		enkelvoud-meervoud	partikel van tijd en aspect		
		tegenwoordige, verleden en			
		toekomstige tijd			
		gebiedende wijs			
		woordvorm			
		grondwoord			
		woorddeel			
		samenstelling			
		voorvoegsel – achtervoegsel			
		afleiding			
		leenwoord			
		mannelijk-vrouwelijk ⁸			
reduplicatie ⁹					

⁸ Het betreft hier de eenvoudigere vormen van mannelijk en vrouwelijk die m.b.v. afleiding (*amigu/amiga*) en samenstelling (*mucha hòmber- mucha muhé*) worden gevormd. De wat complexere vormen, bijv. bij dieren: *palomba* (algemene term) en *palomba gai* (mannelijk), *yewa-kabai* kunnen op 2F aan de orde komen.

⁹ Het betreft hier de simpelere vormen van reduplicatie, als onderdeel van woordvorming. Dus: zelfstandig naamwoord (*hanuhanu*), werkwoord (*kuchikuchi*), bijvoeglijk naamwoord (*washiwashi*). Er is hierbij sprake van intonatie voor het hele woord. De moeilijker vormen van reduplicatie (als onderdeel van intensiteit of kwaliteit) komen later (2F) aan bod. Dan is de intonatie ook dubbel: *moli-moli*, *duru-duru*, *chikí-chikí*, *malu-malu*. Dit kan worden behandeld bij de trappen van vergelijking als een manier om gradaties aan te geven, zoals *malísimo*, *rikísimo* etc.

¹⁰ De trappen van vergelijking zijn ondergebracht bij categorie 5a 'woordvorming'. Maar strikt genomen worden de trappen van vergelijking in het Papiamentu niet gevormd door verandering in een bijvoeglijk naamwoord (woordvorming), alleen de betekenis verandert: *grandi*, *mas grandi*, *esun di mas grandi*.

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
5. woorden	b. woordsoorten	zelfstandig naamwoord werkwoord lidwoord woordsoort voorzetsel telwoord bijvoeglijk naamwoord rangtelwoord hoofdtelwoord voegwoord bezittelijk voornaamwoord persoonlijk voornaamwoord	partikel bijwoord stoffelijk bijvoeglijk naamwoord aanwijzend voornaamwoord vragend voornaamwoord	betrekkelijk voornaamwoord onbepaald voornaamwoord (<i>esun, esnan</i>) wederkerend voornaamwoord zelfstandig werkwoord hulpwerkwoord koppelwerkwoord inhoudswoord functiewoord	
		klank cluster klankgroep klinker - medeklinker uitspraak accent rijm alfabet tweetekenklank (<i>diptongo</i> en <i>dígrafo</i>)	stemhebbend - stemloos	articulatie toontaal	

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
6. klanken		meertekenklank klemtoon klemtoonverschuiving klank-/betekenisverschuiving beginrijm eindrijm alliteratie hoge - lage tonen toonverandering zinsmelodie intonatie			
	a. tekstniveau	voor - achter boven - beneden/onder links - rechts begin, midden, eind boek voorkant - achterkant plaatje regel bladzijde		colofon hyperlink literatuurlijst typoscript	

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
7. schriftconventies	a. tekstniveau	kaft			
		(titel)pagina			
		omslag			
		hoofdstuk			
		titel			
		flaptekst			
		inhoudsopgave			
		alinea			
		kernzin			
		kopje			
		opmaak / lay-out			
		marge			
		cursief gedrukt -vetgedrukt			
		illustratie			
		bladspiegel			
		witregel			
		kantlijn			
		taalverzorging			
		paragraaf			
		lettertype			
leesbaarheid					
handschrift					

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
7. schriftconventies	b. spelling	letter teken eigennaam (hoofdletter) hoofdletter - kleine letter spatie accent (grave) trema		spellingwijziging schriftsysteem accent aigu	homofoon
	c. leestekens	punt komma vraagteken uitroepteken haakjes leesteken dubbele punt aanhalingstekens gedachtestreepje afbreekstreepje apostrof afkorting interpunctie koppelteken		puntkomma	

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
8. betekenis		woordveld (spin, web)		relatie vorm-betekenis	pleonasme
		pictogram		parafrase	tautologie
		betekenis		citaat	hyperbool
		woordenboek		metafoor	metonymia
		symbool		ironie	synesthesie
		definitie		eufemisme	modaliteit
		trefwoord		dubbele ontkenning	paradox
		letterlijk - figuurlijk		ambigüiteit	sarcasme
		uitdrukking/gezegde		gevoelswaarde	cynisme
		spreekwoord		nuanceren	spot
		scheldwoord		intensiveren	
		tegenstelling			
		emoticon			
		lemma			
		synoniem -antoniem			
		homoniem			
		woordspeling			
	beeldspraak				
	ontkenning				

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
9. taal en maatschappij		spreektaal - schrijftaal		vaktaal, jargon	maatschappelijk context
		vreemde taal		groepstaal (bijv. straattaal,	taalvariatie, taalvariant
		geheimtaal		jongerentaal)	taalconventie
		gebarentaal		taalverandering (historisch,	taalsysteem
		mondeling - schriftelijk		maatschappelijk, politiek)	taalnorm
		moedertaal - tweede taal		texting-taal	taalpurisme
		thuis taal		taalstoornis	laaggeletterdheid
		schooltaal			register
		meertaligheid			creooltaal
		standaardtaal			
		streektaal ¹¹			
		accent			
		wereldtaal			
		leesklimate			
	digitale geletterdheid				

¹¹ Hiermee wordt bedoeld: woorden die slechts op een of twee eilanden worden gebruikt. Er is hierbij niet echt sprake van een regiolect.

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
10. (taal)leerproces		plannen voorkennis oproepen herschrijven voorspellen tekstbespreking (van eigen teksten) tekstcommentaar (feedback) leesplezier luistermanieren: <ul style="list-style-type: none"> - globaal - precies - gericht - kritisch leesmanieren: <ul style="list-style-type: none"> - zoekend - globaal - intensief - kritisch voorspellen woordraad-, woordleer- en woordonthoudstrategieën		taalleerdoelen redigeren spellinggeweten leesattitude	proces (schrijf-, lees-, spreek-, luisterproces) transfer metataal taal-, formuleer-, spelling- bewustzijn

		PO 7-8		HVWO 1-3	HVWO 4-5-6
		1F	Naar 2F	2F	3F
10. (taal)leerproces		spreek-, schrijf-, lees-, luister, gespreksstrategieën (her)formuleren reviseren tekstbespreking (van eigen teksten) tekstcommentaar (feedback) leesplezier lees-, schrijf-, spreekmotivatie taalplezier oriënteren, uitvoeren, reflecteren, evalueren			

5.2 Subdomein taalverzorging

	1F	Naar 2F	2F
spelling	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ woorden met 'vokal modifiká': è, ò, ù en ü (<i>nèt-tòr-bùs-püs</i>); ▪ woorden met 'konsonante modifiká': ñ (<i>uñá-araña</i>); ▪ woorden met een tweeklank (diptongo): ai, oi etc. (<i>kai-roì</i>); ▪ woorden met medeklinkercombinaties (dígrafo): ch, dj, sh, zj (<i>chèri-djus-shal-zjampu/zjozjoli</i>); ▪ woorden met een drieklank: iau, ieu, iou, uai, uei (<i>pieu -bakiou-zuai</i>); ▪ woorden met een natuurlijke klemtoon, waaronder woorden die eindigen op -el, -er, -em, -en (shua) (<i>mangel, tiger, balsem, laken</i>). ▪ woorden zonder een natuurlijke klemtoon: <i>kompliká, bírgen, matá, íntimo</i>; 	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ woorden zonder natuurlijke klemtoon, die géén 'aksènt skèrpi' krijgen: <ul style="list-style-type: none"> - woorden met 'aksènt grave' (<i>èlebog</i>) - 'palabra skèrpi' eindigend op een 'diptongo dekresiente', een 'triptongo' of een medeklinker (<i>kabai, Kòrsou, bakiou, despues, paraf</i>) ▪ woorden met: <ul style="list-style-type: none"> - w-insertie (<i>lingwista, bèrgwensa</i>) - stemhebbende g (<i>sigui, guera</i>); - stemloze g (<i>general, giro</i>); ▪ woorden met twee klinkers naast elkaar (<i>oochi, baraans</i>); ▪ woorden met twee medeklinkers naast elkaar (<i>mannan, leimmentu</i>). 	<p>Past spellingregels toe bij de volgende categorieën:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ integraal overgenomen leenwoorden (<i>leuk, eigenlijk</i>); ▪ leenwoorden met aangepaste spelling (<i>bòikòt, winshil</i>); ▪ lange, gelede woorden (<i>innumerabel, dosshen, supprograma, independiente-mente</i>); ▪ woordsamenstellingen met en zonder extra spatie (<i>konfó 'i heru, brel 'i solo, sak'i papel, ko'i kome, ka'i palu</i>). <p>Overige regels:</p> <ul style="list-style-type: none"> - geen medeklinker y tussen de klinker i en andere klinkers: <i>Antia</i> en geen <i>Antiya</i>, <i>mion</i> en geen <i>miyon</i>; <p>Gelegenheidsspelling: <i>si</i> (als) en <i>sí</i> (jawel); <i>no</i> (niet, geen) en <i>nò</i> (nee!), <i>aki</i> (bijwoord) en <i>akí</i> (voornaamwoord).</p>

	1F	Naar 2F	2F
spelling	<ul style="list-style-type: none"> de meest voorkomende leenwoorden (namen van landen en personen). medeklinkers c, j, q en x aan het begin van een woord. <p>Past regels bij het afbreken van woorden toe.</p>	<p>Overige regels:</p> <ul style="list-style-type: none"> geen medeklinker <i>w</i> tussen de klinker <i>u</i> en andere klinkers: <i>yuana</i> en geen <i>yuwana</i>, <i>duo</i> en geen <i>duwo</i> 	
interpunctie en hoofdletters	<p>Zet een punt, vraagteken of uitroepeteken aan het eind van de zin.</p> <p>Gebruikt een dubbele punt vóór een opsomming en een dubbele punt en aanhalingstekens vóór de directe rede.</p> <p>Spelt woorden aan het begin van een zin en namen van personen met een hoofdletter.</p> <p>Spelt aardrijkskundige (landen) en godsdienstige namen met een hoofdletter.</p>	<p>Zet een komma in een opsomming (<i>Mi ta kome pan, fruta i salada</i>).¹²</p>	<p>Spelt historische namen, merknamen en namen van instellingen met een hoofdletter</p>

¹² Gebruik van puntkomma en haakjes staat op 3F.

6. Woordenschat

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
groeï van de woordenschat	functiewoorden	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit schooltaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit school- en vaktaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit school- en vaktaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit school- en vaktaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit school- en vaktaal.	Verwerft jaarlijks functiewoorden uit school- en vaktaal.
	inhoudswoorden	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal en schooltaal. Begrijpt en gebruikt eenvoudig figuurlijk taalgebruik (bijv. vergelijkingen: <i>kabe'i boto, lenga di kèts, pia di seru</i>).	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal, school-, vak- en beroepstaal. Begrijpt en gebruikt complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>wowonan a span manera totèki</i>).	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal, school-, vak- en beroepstaal. Begrijpt en gebruikt complexer figuurlijk taalgebruik (bijv. <i>trabou di pi'e palu, tembla manera bara bèrdè</i>).	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal, school-, vak- en beroepstaal. Begrijpt en gebruikt complex figuurlijk taalgebruik.	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal, school-, vak- en beroepstaal. Idem	Verwerft jaarlijks inhoudswoorden uit alledaagse taal, school-, vak- en beroepstaal. Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
groei van de woordenschat	verdieping woordenschat en betekenisrelaties	Breidt netwerk verder uit (meer betekenisaspecten, complexere woorden). Weet dat woordparen betekenisrelaties kunnen hebben, zoals tegenstelling en synoniem.	Idem Benoemt betekenisrelaties zoals tegenstelling en synoniem in deze termen.	Verwerft nieuwe betekenisnetwerken binnen betekenisvolle context (woorden kenmerkend voor tekstsoort of thema). Idem	Idem	Idem	Idem
	woorden leren	strategieën	Gebruikt context en woordvorm (bijv. bekend deel van samenstelling) om betekenis van onbekende woorden te achterhalen. Herkent leenwoorden en woorden uit bekende talen.	idem Gebruikt woordvorm om woordbetekenis te achterhalen: voor- en achtervoegsels.	Idem	Idem	Idem

		PO 7-8		HVWO 1-3		HVWO 4-5	VWO 6
		1F	Naar 2F	2F	Naar 3F	3F	4F
woorden leren	strategieën	Past met hulp woordonthoud-strategieën toe (bijv. woord gebruiken, woorden groeperen).	Past, zo nodig met hulp, strategieën voor onthouden van nieuwe woorden toe (bijv. woord in categorie plaatsen: <i>kos dushi: mangel, chupabebe, chukulati, bals</i>).	Past strategieën voor uitbreiden van woordenschat en onthouden van nieuwe woorden zelfstandig toe (bijv. kenmerkenmatrix maken).	Idem	Idem	Idem
	attitude	<p>Reflecteert op eigen woordkennis in verschillende talen en realiseert zich consequenties daarvan.</p> <p>Gebruikt schriftelijke bronnen om betekenis op te zoeken.</p>	<p>Idem</p> <p>Gebruikt ook digitale bronnen om betekenis op te zoeken.</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>	<p>Idem</p> <p>Idem</p>

7. Verklaring van vaktermen

Alledaagse woorden	Woorden in de context van dagelijks communicatief taalgebruik. Zie ook school- en vaktaalwoorden.
Antecedent	Woord, woordgroep of zin waarnaar een verwijswoord verwijst. Bijvoorbeeld: <i>Bo ta wak e kacho ei riba kaya? E ta di mi bisíña</i> . In de tweede zin is 'e' het verwijswoord en 'e kacho ei' in de eerste zin het antecedent.
Enkelvoudige zin	Zin die uit één hoofdzin bestaat: <i>Lisa ta papia ku su ruman chikí</i> .
Episode	Op zichzelf staande (kleine) gebeurtenis in een verhaal.
Eufemisme	Stijlfiguur waarmee iets mooier, vriendelijker of minder onaangenaam wordt voorgesteld dan het in werkelijkheid is.
Functiewoord	Een woord dat weinig inhoudelijke betekenis heeft, in tegenstelling tot een inhoudswoord. Vaak geven functiewoorden de structuur van een zin aan. Het gaat om lidwoorden, voegwoorden, telwoorden, voornaamwoorden en voorzetsels. Inhoudswoorden zijn: zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden, zelfstandige werkwoorden en bijwoorden.
Genre (zie ook tekstsoort)	Dit begrip verwijst naar het sociale doel van een tekst. In de context van onderwijs onderscheidt men de volgende genres: <ul style="list-style-type: none"> - informatieve tekst: deze geeft informatie over de werkelijkheid, met als doel bij de lezer kennis hierover uit te breiden (bijv. verslag, nieuwsbericht, schoolboektekst); - betogende tekst: hierin wordt een mening gegeven over een gebeurtenis of situatie, onderbouwd met argumenten, met als doel de lezer te overtuigen van een mening of over te halen iets (niet) te doen (bijv. recensie, opiniestuk, reclame, pamflet); - beschouwende tekst: wil de lezer laten kennismaken met verschillende meningen, zodat de lezer ten slotte zijn eigen mening kan vormen; - instructieve tekst: deze geeft aanwijzingen hoe een bepaalde handeling of procedure uit te voeren (bijv. gebruiksaanwijzing, recept, routebeschrijving); - expressieve tekst: deze drukt emoties en verlangens uit (bijv. verhaal, sprookje, roman, anekdote).
Grondwoord	Basiswoord bij de vorming van een samenstelling (met een ander grondwoord), bijvoorbeeld <i>tokadisko</i> of <i>ko'í kome</i> of van een afleiding (met een voor- en/of achtervoegsel), bijvoorbeeld <i>komedor</i> , <i>kuminsamentu</i> , waarbij de grondvormen <i>kome</i> en <i>kuminsá</i> zijn.
Homoniem	Woord met dezelfde klankvorm en schrijfwijze, maar met een verschillende betekenis: <i>kuenta</i> (rekening) en <i>kuenta</i> (verhaal).
Hoofdgedachte (van een tekst)	De hoofdgedachte van een tekst is de belangrijkste gedachte/kern die de schrijver over het onderwerp uit en kan meestal in één of twee zinnen worden weergegeven.

Informatiedichtheid	De hoeveelheid gegevens die in een tekst wordt aangeboden: een tekst met een hoge informatie-dichtheid bevat in de regel veel feiten. Hoe vaker zaken worden herhaald (via parafrase), toegelicht of uitgelegd, hoe lager de informatiedichtheid.																																										
Intonatie (zinsintonatie)	Melodie of toonhoogteverloop in een zin. Functies zijn: : - expressie van gevoelens, benadrukken van elementen in een zin en aangeven of er sprake is van een mededeling, vraag of bevel. Bij een vraag in het Papiamentu gaat de toonhoogte op de laatste lettergreep omhoog, voorafgegaan door een stelselmatige daling van de toonhoogte. Als dat niet gebeurt, klinkt een vraag niet als een vraag, maar als een bevel. Zinsmelodie is ook belangrijk bij het uiten en interpreteren van betekenisnuances en gevoelens.																																										
Kenmerkenmatrix	Schema ('graphic organizer') waarin de kenmerken van iets (dier, object, verschijnsel) visueel worden gemaakt en binnen eenzelfde betekenis categorie worden afgebakend:																																										
	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>rond</th> <th>lang</th> <th>vierkant</th> <th>dik</th> <th>dun</th> <th>plat</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>de plank</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de lat</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de paal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de stok</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>de balk</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>		rond	lang	vierkant	dik	dun	plat	de plank							de lat							de paal							de stok							de balk						
	rond	lang	vierkant	dik	dun	plat																																					
de plank																																											
de lat																																											
de paal																																											
de stok																																											
de balk																																											
Klankgroep	Een stukje van een gesproken woord. Een klankgroep ontstaat, wanneer je het woord uitspreekt in delen, bijv. [eks]-[pre]-[sá]. Het begrijpen van klankgroepen is belangrijk voor spelling. Zo zijn klankgroepen in het Papiamentu een hulpmiddel bij het aanleren van dubbele klinkers of medeklinkers: <i>re-eduká, pan-nan</i> .																																										
Klemtoon	Het accent dat in woorden wordt gelegd. Als in het woord <i>kompliká</i> de klemtoon op de laatste lettergreep valt (dus op <i>ká</i>), wordt bedoeld dat die lettergreep met meer nadruk wordt uitgesproken dan de eerste twee. In het Papiamentu is klemtoon van belang voor het leren schrijven; bij afwijkingen van de grondtoon (klemtoon op de voorlaatste lettergreep) wordt een accent grave geschreven: <i>balotá, áwaseru, miéntras, hóben</i> .																																										
Labelen	Een woord bestaat uit een <i>label</i> (ook wel: woordvorm) en een <i>betekenis</i> (concept). De koppeling daartussen is willekeurig en zo afgesproken. Een 'label' is de uiterlijke verschijningsvorm van een woord: de uitspraak of de schrijfwijze. Elk label heeft betrekking op een concept (idee).																																										
Lees-/luister-/spreek-/gespreks- en schrijfdoel	<ul style="list-style-type: none"> - lees-/luisterdoel: doel waarmee je een bepaalde tekst leest of beluistert. Bijvoorbeeld een instructie lezen om iets te kunnen maken, naar een routebeschrijving luisteren om de weg te kunnen vinden, een verslag lezen of beluisteren om te weten wat er gebeurd is. - spreek-/gespreks-/schrijfdoel: wat de spreker/schrijver met zijn tekst wil bereiken: de luisteraar/lezer informeren, amuseren, overtuigen of instrueren. 																																										

Leesmanier	<p>Wijze waarop je een bepaalde tekst benadert/leest. Onderscheiden worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - globaal lezen: zicht krijgen op de belangrijkste zaken, de hoofdlijnen uit een tekst: bijv. titel, eerste en laatste alinea en begin- en slotzin van tussenliggende alinea's lezen. - intensief (precies) lezen: alle hoofd- en bijzaken van een tekst herkennen en begrijpen: onderwerp van de hele tekst en van elke alinea nagaan, letten op de structuur (inleiding, midden, slot), hoofd- en bijzaken onderscheiden. - kritisch lezen: een oordeel vormen over de informatie of mening in een tekst: onderscheid maken tussen feiten en meningen, bekijken of de informatie volledig is en de argumenten betrouwbaar zijn. - zoekend lezen: in een tekst bepaalde informatie of een antwoord op een concrete vraag zoeken (bijv. hoe laat gaat de bibliotheek open).
Leesstrategie	Zie strategie.
Lettergreep	Deel van een <i>geschreven</i> woord dat bestaat uit een klinker of klinkergroep met vaak daaromheen een of meer medeklinkers gegroepeerd: <i>let-ter-gre-pen</i> (zie ook klankgroep). In het Papiamentu vallen klankgroepen en lettergrepen vaak samen.
Luistermanier	<p>Manier waarop je naar een bepaalde tekst luistert. Onderscheiden worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - globaal luisteren: zicht krijgen op de belangrijkste zaken, de hoofdlijnen uit een tekst. - precies luisteren: alle hoofd- en bijzaken van een tekst herkennen en begrijpen: onderwerp van de hele tekst en tekstdelen achterhalen, letten op de structuur, hoofd- en bijzaken onderscheiden. - gericht luisteren: bepaalde informatie of antwoord op een concrete vraag zoeken (bijv. luisteren naar sportuitslagen op de radio om te weten te komen wie de baseball-wedstrijd heeft gewonnen) - kritisch luisteren: een oordeel vormen over de informatie of mening in een tekst: onderscheid maken tussen feiten en meningen, bekijken of de informatie volledig is en de argumenten betrouwbaar zijn.
Luisterstrategie	Zie strategie.
Metataal	Begrippen die je gebruikt om op taal te reflecteren en over taal te praten. Zie bijvoorbeeld het subdomein begrippenlijst in het domein begrippenlijst en taalverzorging.
Netwerk (van betekenissen)	Opbouwen van betekenisrelaties van een woord met andere woorden. Het woord <i>klok</i> krijgt bijvoorbeeld in de loop der tijd allerlei verbindingen met andere woorden: <i>klokkijken, tijd, horloge, wijzer</i> .
Nevenschikking-onderschikking	Bij <i>nevenschikking is sprake van twee of meer hoofdzinnen, vaak verbonden door de nevenschikkende voegwoorden i en pero</i> . Bij onderschikking is sprake van bijzinnen die deel uitmaken van de hoofdzin. Bijzinnen beginnen vaak met onderschikkende voegwoorden zoals <i>pasobra, mientrastantu</i> of betrekkelijke voornaamwoorden (<i>kende</i>). Zie ook samengestelde zin.
Onderwerp (van een tekst)	Dat waar een tekst over gaat. Je vindt het door de vraag te stellen: "Over wie / wat gaat de tekst?"

Partikel	<p>Woord dat vóór het werkwoord staat en tijd en aspect uitdrukt van een handeling, toestand of feit. In het Papiamentu is tijd ondergeschikt aan aspect: de manier waarop de spreker aankijkt tegen een handeling, toestand of feit. Deze:</p> <ul style="list-style-type: none"> - duren voort of herhalen zich (<i>ta</i> of <i>tabata</i>); - zijn afgerond (<i>a</i> voor handelingswerkwoorden en <i>tabata</i> voor koppelwerkwoorden, van toestand of feit); - moeten nog plaatsvinden of gerealiseerd worden (<i>lo</i>); - worden gezien als hypothetisch of twijfelachtig (<i>lo, lo ta, lo tabata</i>) of hun realisering hangt af van een ander feit of handeling (<i>lo a, lo tabata</i>).
Redigeren	Fase in het schrijfproces waarbij een tekst wordt gecontroleerd op vormconventies: lay-out, zinsbouw, spelling en interpunctie (ook wel 'verzorgingsfase').
Reviseren	Fase in het schrijfproces waarbij gekeken wordt of een tekst voldoet aan de gestelde eisen (inhoud: doel, publiek, tekstopbouw/samenhang, woordkeus). Op basis hiervan wordt de tekst gereviseerd (herschreven).
Samengestelde zin (zie ook neven- en onderschikking)	<p>Een zin die uit meerdere deelzinnen bestaat (hoofd- of bijzinnen)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>E mucha a subi trapi i a drenta su kamber.</i> (twee hoofdzinnen) 2. <i>E mucha ku ta kana ayabanda, ta Aisha.</i> (een hoofdzin en een bijzin ingeleid door een betrekkelijk voornaamwoord) 3. <i>Nos a keda kas, pasobra awa tabata kai.</i> (een hoofdzin en een bijzin ingeleid door een voegwoord).
Schooltaalwoorden	Woorden die in onderwijsleersituaties worden gebruikt: algemene, abstracte begrippen (<i>functie, gevolg, kenmerk, afleiden</i>), ingewikkelde voegwoorden (<i>tenzij, desondanks</i>) en instructiewoorden (<i>vul aan, vergelijk</i>). Zie ook alledaagse woorden en vaktaalwoorden.
Schrijfstrategie	Zie strategie.
Serieel werkwoord	Aaneenschakeling van twee of meer werkwoorden die samen één betekenis hebben: <i>Nan a lanta kana bin serka mi. El a_bula pasa bai.</i>
Signaalwoord (signaalteken)	Woord waarmee en verband tussen alinea's of zinnen wordt aangegeven. Bijvoorbeeld: de verschillende momenten waarop iets gebeurt (<i>mañan, mientrastantu</i>), opsommend verband (<i>promé, di dos, na final</i>), tegenstelling (<i>pero, tòg</i>), reden (<i>pasobra, pa motibu</i>).
Strategie	<p>Plan van (mentaal) handelen om een doel te bereiken bij de uitvoering van een taaltaak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - luister-/leesstrategieën: bijv. luister-/leesdoel en tekstsoort bepalen, voorkennis mobiliseren, verloop van de tekst voorspellen, luister-/leesmanier aanpassen, woordbetekenis afleiden. - spreek-/gespreks-/schrijfstrategieën: bijv. spreekdoel en publiek bepalen, tekstsoort kiezen, plannen.

<p>Taalfunctie</p>	<p>Naam voor de rol van taal in bepaalde situaties. We onderscheiden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - communicatieve (of sociale) taalfuncties: worden ingezet in de interactie tussen mensen (iemand begroeten, zich voorstellen, iets afwijzen of medelen, excuses aanbieden). - expressieve taalfuncties: worden ingezet om persoonlijke gevoelens en verlangens uit te drukken (dagboeken, gedichten). - conceptualiserende taalfuncties: worden ingezet bij het begrijpen, verkennen en (gestructureerd) weergeven van de werkelijkheid. Er wordt een beroep gedaan op het gebruik van concepten en begrippen en de inzet van taaldenrelaties.
<p>Tekstfunctie</p>	<p>Dat wat met een tekst(gedeelte) wordt beoogd, ook wel doel van de tekst (informereren, betogen, beschouwen, instrueren, uiten, amuseren etc.). Een tekstdeel kan bijv. de aanleiding voor iets beschrijven, een constatering zijn, een stelling poneren of een samenvatting geven.</p>
<p>Tekstsoort (zie ook genre)</p>	<p>Tot een tekstsoort (ook wel teksttype) rekt men teksten die samen gemeenschappelijke kenmerken hebben m.b.t vorm, inhoud of bedoeling. Bijv. brief: vaste vormenkenmerken (plaats/datum, aanhef, groet). Soorten brieven: liefdesbrief, verzoekbrief, informatiebrief etc. Bijv. betoog: vaste doel- en inhoudskenmerken. Doel: iemand overtuigen, inhoud: stelling met argumenten. Soorten betogen: recensie, reclame, pamflet, opiniestuk).</p>
<p>Tekststructuur (zie ook tekstverband)</p>	<p>De wijze waarop de tekst globaal is opgebouwd of georganiseerd. Bijv. de argumentatiestructuur: in inleiding standpunt, in middenstuk argumenten voor en tegen, in het slot conclusie met herhaling van standpunt. Bijv. de chronologische structuur: weergave van gebeurtenissen in de tijd: verleden-heden-toekomst etc.</p>
<p>Tekstverband (zie ook tekststructuur)</p>	<p>De relaties tussen specifieke zinnen of alinea's in een tekst, vaak herkenbaar aan signaalwoorden. Bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> - opsomming: verbanden tussen delen van een opsomming (<i>ten eerste, ten tweede, bovendien, ten slotte</i>); - chronologie: verbanden in de tijd: <i>Eerst gaat hij naar de groenteboer, daarna gaat hij naar de bakker en tot slot naar de slager.</i> - oorzaak-gevolg: verband tussen een beschrijving van een gebeurtenis en het gevolg ervan of omgekeerd: <i>Doordat het hard had geregend, stonden de wegen onder water. / De wegen stonden onder water, doordat het hard geregend had.</i> - argumentatie en conclusie: verband tussen beschrijving van argumenten en een samenvattende afsluiting van een tekst(deel) af: <i>dus, hieruit volgt, daarom.</i> - middel-doel: verband tussen het doel van iets en het middel om dat doel te bereiken (of omgekeerd): <i>Een liniaal gebruik je om de lengte van iets te bepalen. / Met een liniaal kun je meten hoe lang iets is. Om op tijd op school te zijn, wil Juan de fiets van zijn broer lenen.</i> - vergelijking: verband tussen overeenkomsten of verschillen van objecten, gebeurtenissen, situaties etc.: <i>Anders dan vorig jaar is dit een droge, warme zomer.</i>

Tekstverband (zie ook tekststructuur)	<ul style="list-style-type: none"> - probleem-oplossing: verband tussen beschrijving van een probleem en de oplossing: <i>De radio staat veel te hard, zet hem a.u.b wat zachter.</i> - tegenstelling: verband waarin het tegenovergestelde van bijv. een bewering genoemd wordt: <i>Hij is een sympathieke vent, maar hij kan ook flink tekeer gaan</i> - als-dan (voorwaardelijk): verband waarbij bijv. afspraak en voorwaarden worden genoemd: <i>Mariska vindt het goed dat Natalie haar fiets leent, mits Natalie de fiets op tijd terugbrengt.</i>
Transfer	<p>Het inzetten van kennis en vaardigheden opgedaan in de ene situatie in een andere, vergelijkbare situatie. Bijv.: hetgeen geleerd is bij het lezen van een betoog inzetten bij het schrijven van een betoog of (lees)strategieën die geleerd zijn bij het leren van de ene taal inzetten bij het leren van een andere taal.</p>
Vaktaalwoorden	<ul style="list-style-type: none"> - algemene: hoogfrequente woorden in (mondelijke en schriftelijke) teksten uit de zaakvakken, verspreid over meerdere plaatsen: <i>berekenen, verkleinen, elkaar snijden, afkoelen, krimpen, mengen, bereidingswijze.</i> - specifieke: meestal laagfrequente woorden in teksten uit de zaakvakken, gebonden aan een bepaald vak en onderwerp, met meestal één specifieke betekenis: <i>reliëf, erosie, hoogtelijn</i> (aardrijkskunde), <i>grafiek, priemgetal</i> (wiskunde), <i>Tweede Wereldoorlog</i> (geschiedenis).
Voorspellend luisteren/lezen	<p>Luister-/leesstrategie waarbij het onderwerp van een tekst wordt voorspeld op basis van vormkenmerken (begintone, titel en tussenkopjes) of het vervolg in de tekst wordt voorspeld op basis van de tekststructuur (na 'omdat' volgt een reden).</p>
Woorddeel	<p>Deel van een samengesteld of afgeleid woord. Het woord <i>pasapalu</i> bijvoorbeeld bestaat uit twee woorddelen: <i>pasa</i> en <i>palu</i>. Het woord <i>hendenan</i> bestaat uit de woorddelen <i>hende</i> en het achtervoegsel <i>nan</i>.</p>
Woordvorm	<p>De vorm die een grondwoord (zie aldaar) kan aannemen door verbuigingen en vervoegingen zoals enkel- en meervoud, afleidingen, samenstellingen, trappen van vergelijking.</p>

8. Referenties

- Beeker, A. e.a. (2012). *Advies tussendoelen kernvakken onderbouw VO*, SLO.
- Bonset H. & M. Hoogeveen (2018). *NTC-leerlijn verantwoording*. Stichting NOB.
- Bonset, H., I. de Mulder & M. Hoogeveen (2019). 'Een leerlijn voor Nederlands onderwijs in het buitenland' in: *Levende talen magazine* 2019-6.
- Fundashon pa Planifikashon di Idioma (2009). *Ortografia i lista di palabra Papiamentu. Buki di oro*.
- Hoogeveen M. & B. van der Leeuw (2018). *Leerdoelenkaart Nederlands: gedifferentieerde beheersingsniveau voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Ook op: <https://leerplaninbeeld.slo.nl/>
- Hoogeveen M., H. Bonset, M. Bijlhout & I. de Mulder (2018). *Leerlijnen taaldomeinen NTC-onderwijs*. NOB, Voorburg. Online: <http://www.stichtingnob.nl/ntc-leerlijn>
- Hoogeveen M. & B. van der Leeuw (2021). *Leerlijn begrippen voor taalbeschouwing*. Op: <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/leerlijn-begrippen-taalbeschouwing/>
- Hoogeveen, M. & M. Snetselaar i.s.m. de werkgroep Papiamentu (2022a). *Referentiekader Papiamentu. De referentieniveaus beschreven*. SLO, Amersfoort.
- Leeuw, B. van der, T. Meestringa & C. Ravesloot (2010). *Kijkwijzers. Beter zicht op het referentiekader taal*, SLO.
- Meijer, M., A. Fecunda & X. Mathilda. (2014) *Leerinhouden en leerlijnen voor de kern- en tussendoelen Papiamentu. Educatiegebied Taal, geletterdheid en Communicatie*. Ministerie van OCWS, Curaçao.

Als landelijk expertisecentrum voor het curriculum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)